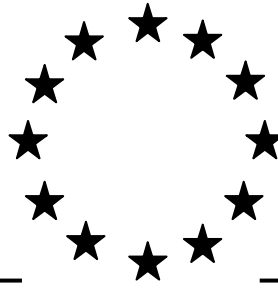

**CONSEIL DE
L'EUROPE**

**AVRUPA
KONSEYİ**

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ DAİRE

SÜHEYLA AYDIN/TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru no: 25660/94)

KARAR

STRAZBURG

24 Mayıs 2005

Bu karar AIHS'nin 44 § 2 maddesinde belirtilen şartlarda kesinlik kazanacaktır. Üzerinde şekle ilişkin değişiklik yapılabilir.

Süheyla Aydın/Türkiye Davasında,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Daire),
J.-P. COSTA, *Başkan*,
A.B. BAKA,
K. JUNGWIERT,
V. BUTKEVYCH,
D. JOČIENĚ,
D. POPOVIĆ, *yargıçlar*

F. GÖLCÜKLÜ, geçici yargıç
ile Bölüm Sekreteri S. DOLLÉ'nin katılımı ile Daire olarak toplanmış,
3 Mayıs 2005 tarihinde yapılan bir kapalı oturum sonucunda,
aynı tarihte kabul edilen aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Dava, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nin ("AİHS") eski 25. maddesi uyarınca, Türk vatandaşı Süheyla Aydın ("başvuran") tarafından, Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ("Komisyon"), 4 Ekim 1994 tarihinde yapılan başvurudan (no. 25660/94) kaynaklanmaktadır.

2. Başvuran, İngiltere'de çalışan avukatlar Kevin Boyle ve Françoise Hampson tarafından temsil edilmiştir. Türk Hükümeti ("Hükümet"), Sözleşme kurumları önündeki işlemler için bir ajan tayin etmemiştir.

3. Başvuran, özellikle, kendisinin ve kocasının polis gözetimine alındığını ve burada kendisinin insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye, kocasının da işkenceye maruz kaldığını iddia etmektedir. Aynı zamanda kocasının daha sonra Devlet görevlileri tarafından öldürüldüğünü ve yetkili makamların bu cinayete ilişkin etkili bir soruşturma yürütemediğini de öne sürmektedir. AİHS'nin 2., 3., 6., 11., 13. ve 14. maddelerine atıfta bulunmaktadır. Ancak esasa ilişkin görüşlerinde, başvuran, AİHS'nin 6. maddesine dayanan şikayetini savunmamıştır.

4. Başvuru, 12 Ocak 1998'de Komisyon tarafından kabuledilebilir bulunarak 1 Kasım 1999 tarihinde, Komisyon'un bu tarihte incelemesini tamamlamamış olması nedeniyle, 11. No.'lu Protokol'ün 5 § 3. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca AİHM'ye iletilmiştir.

5. Başvuru, AİHM'nin ikinci bölümüne verilmiştir (İçtüzük'ün 52 § 1. maddesi). Bu bölüm içerisinde davayı görecek olan Daire (AİHS'nin 27 § 1. maddesi) İçtüzük'ün 26 § 1. maddesinde belirtilen şekilde oluşturulmuştur. Türkiye adına seçilen yargıç Rıza Türmen davadan çekilmiştir (İçtüzük'ün 28. maddesi). Dolayısıyla Hükümet, geçici yargıç olarak Profesör Feyyaz Gölcüklü'yü atamıştır (AİHS'nin 27 § 2. ve İçtüzük'ün 29 § 1. maddeleri).

6. Başvuran ve Hükümet esasa ilişkin görüşlerini bildirmiştir.

7. 1 Kasım 2004'te AİHM, Bölümlerinin yapısını değiştirmiştir (İçtüzük'ün 25 § 1. maddesi). Bu dava yeni oluşturulan İkinci Bölüm'e verilmiştir (İçtüzük'ün 52 § 1. maddesi).

OLAYLAR

I. DAVA OLAYLARI

8. Kürt kökenli bir Türk vatandaşı olan başvuran 1966 yılında doğmuştur ve kendisine siyasi sığınma hakkı verilen İsviçre'de yaşamaktadır. Cesedi 9 Nisan 1994 yılında Diyarbakır dışında bir yerde, elleri arkasından bağlanmış bir şekilde bulunan Necati Aydın'ın eşidir. Necati Aydın tek bir kurşunla başından vurulmuştur.

A. Giriş

9. Taraflar, Dava olayları, özellikle de 18 Mart 1994 ile 9 Nisan 1994 arasında meydana gelen olaylar hakkında anlaşmazlık içindedir.

10. Başvuran tarafından anlatıldığı şekliyle olaylar aşağıdaki B Kısmı'nda yer almaktadır (14-30. paragraflar). Hükümet'in olaylara ilişkin görüşleri C Kısmı'nda özetlenmiştir (31-37. paragraflar). Başvuran ve Hükümet tarafından sunulan belgesel kanıtlar D Kısmı'nda özetlenmiştir (38-73. paragraflar).

11. Tarafların üzerinde anlaşamadığı olayları belirlemek için Komisyon, tarafların yardımı ile, AİHS'nin eski 28 § 1 (a) maddesi uyarınca bir soruşturma yürütmüştür. Görevlendirilen üç delege (Jean-Claude Geus, Marek Nowicki ve Marc Vila Amigó), 17 Eylül 1999'da Strazburg'da, 22 Eylül 1999 ile 24 Eylül 1999 tarihleri arasında da Ankara'da kanıtları incelemiştir. Bu delegeler başvuranın yanı sıra şu 11 tanıkla da görüşme yapmıştır: Yasemin Aydın, Şemsettin Aydın, Sezgin Tanrikulu, Arif Altinkalem, Bekir Selçuk, Rıdvan Yıldırım, Sami Güngör, Ramazan Sürücü, Yusuf Ercan, Ali Uslu ve son olarak Cemil Çelik. Bu tanıklar tarafından verilen sözlü ifadelerin özeti, aşağıdaki E Kısmı'nda yer almaktadır (74-129. paragraflar).

12. Üç diğer tanık, Osman Yetkin, Raif Kalkıcı ve Tahir Baboğlu da çağırılmış, ancak Komisyon delegelerinin karşısına çıkmamıştır.

13. Yukarıda anılan tanıkların sorgulanmasından sonra, Komisyon Necati Aydın ile Mehmet Ay'ı Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne götürülen iki polis memurunun da dinlenmesinin gerekli olduğuna karar vermiştir (bkz. aşağıdaki 116. paragraf). Komisyon, 27 Eylül 1999 tarihinde delegelerin polis memurları ile 28 Ekim 1999'da Strazburg'da görüşmek istediğini taraflara bildirmiştir. Hükümet'ten iki polis memurunun kimliğini tespit etmesi ve onları Strazburg'daki duruşmaya çağırması istenmiştir. Hükümet, Komisyon'a polis memurlarının yazılı olarak değil de şahsen sorguya çekilmesine neden ihtiyaç duyulduğunu sormuş ve Komisyon'dan kararını gözden geçirmesini istemiştir. Komisyon'un tekrar tekrar açıklama yapmasına karşın Hükümet tanıkların kimliklerini tespit edememiş ve 26 Ekim 1999'da Komisyon'a iki polis memurunun kimliklerini tespit etmek için zamanı olmadığını ve bu nedenle sözkonusu duruşmaya katılmalarını sağlayamayacağını bildirmiştir. Bu nedenle komisyon sözkonusu duruşmayı iptal etmek zorunda kalmıştır.

B. Başvuranın olaylara ilişkin görüşleri

14. 1994 yılında başvuran anestezi hemşiresi, kocası Necati Aydın da çevre teknisyeni olarak çalışmaktadır. İkisi de devlet memurudur. Necati aynı zamanda Sağlık İşçileri Sendikası'nın (*Tüm Sağlık Sen*) başkanıdır. Daha önce başvuran ve kocası güvenlik kuvvetleri tarafından taciz edilmiş ve yakalanmıştır. Sendika adına yaptıkları etkinlikler güvenlik kuvvetleri ve polisin dikkatini üzerlerine çekmiştir.

15. Mart 1994'te başvuran ve kocasının sürekli bir ikametgahı bulunmamaktadır, zira daha önce birçok sefer tayinleri çıkmıştır ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki işyerlerine taşınmışlardır. Sözkonusu zamanda başvuran altı aylık hamiledir.

16. Başvuran ve kocası 18 Mart 1994 tarihinde, Diyarbakır'da, Necati'nin akrabası Mehmet Hafif Ay'ın evindedir. Saat yaklaşık 20:30 civarında polis, daha önce kahvehanede yakaladığı Mehmet Ay ile birlikte eve gelmiştir. Polis memurları daireye girmiştir. Orada bulunanlardan kimlik kartlarını istemişler ve ailenin çeşitli fertlerini sorguya çekmişlerdir. Polis, daha sonra, beş yaşındaki bir çocuk da dahil dairedeki tüm aile fertlerini tutuklamıştır.

17. Tutuklular araçlara bindirilmiştir. Başvuran tek başına bir araca bindirilmiş ve en az iki polis memuru kendisine eşlik etmiştir. Araçlarda tutukluların gözleri bağlanmış ve daha sonra sorgulanmak için Çevik Kuvvet binasına götürülmüşlerdir. Başvuran hamileliği nedeniyle kendisini pek iyi hissetmemektedir.

18. Çevik kuvvet binasına vardıklarında başvuran sorgulanma sırasını beklemek üzere koridorda oturtulmuştur. Koridorda otururken işkence gören kocasının çığlıklarını duyabilmektedir.

19. Başvuran en az üç kez sorguya alınmıştır. İlk seferinde başvurana kocasının belirli zamanlarda nerede olduğu sorulmuştur. İkinci seferinde kocası da mevcuttur. Kocasını görebilmesi için gözbağı bir süreliğine çıkartılmıştır. Kocasını odanın ortasında çıplak ve gözleri bağlı olarak görmüştür. Vücudu ıslaktır ve çömelmiş, titremektedir. Kocasını sorguya çekilirken başvuranın dinlemesi sağlanmıştır. Bu sırada Necati, polise, başvuranın verdiği bir yanıtla çatışan bir cevap vermiştir. Bu olduğunda Necati odadan çıkartılmış, başvuran saçından tutularak tokatlanmıştır.

20. Başvuran üçüncü kez sorguya alındığında polis kendisine soyunmasını söylemiştir. Kocasını da odadadır. Polis, kocasını, sorularına cevap vermezse başvuranın canını yakmakla tehdit etmiştir. Başvuran korkmuş ve durumu ağırlaştırmıştır. Kendisi odadan çıkartılmıştır. Odanın dışındayken polis memurları kendisine “Yusuf Ekinci’yi tanır mısın? Cesedi boş bir bahçede bulundu. Kocanın da aynı akıbete uğramasını istemezsin herhalde.” demiştir. Odadan her çıkarılışında işkence gören kocasının çığlıklarını duyabilmektedir.

21. Başvuran çevik kuvvet binasından Diyarbakır polis karakoluna götürülmüştür. Hüsnüye Ay ve Hüsnüye Ay’ın çocukları ile birlikte, dört gün kaldıkları bir hücreye yerleştirilmiştir. Başvuran, 22 Mart 1994’te, yargıç karşısına çıkartılmadan serbest bırakılmıştır. Tutuklu kaldığı süre içerisinde bir avukat, savcı ya da yargıçla temas kurmasına izin verilmemiştir.

22. Yurtsever Kadınlar Derneği’nin başkanı olarak Kürt kadınları adına etkinliklerde bulunan ve başvuranın kocasının bir akrabası olan Yasemin Aydın da yakalanmış ve gözetim altındayken işkence görmüştür. Bu işkence asılmalar, dayaklar, elektrik verilmesi, hakaretler ve tecavüz tehditleri şeklinde olmuştur. Gözetim altındayken Necati Aydın ve Mehmet Ay’ın etkinliklerine ilişkin olarak sorgulanmıştır. Cumhuriyet Savcısı Osman Yetkin’in karşısına çıkartıldıktan sonra 29 Nisan 1994’te serbest bırakılmıştır.

23. Başvuranın kocası ve kocasının kuzeni Mehmet Ay, sonunda 4 Nisan 1994’te (bundan sonra “Diyarbakır Mahkemesi” olarak anılacak olan) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi karşısına çıkartılmıştır. Saat 12:45’te ikisi tıbbi bir muayeneden geçirilmiştir. Saat 9:00’da eşyaları için imza atmışlardır. Yaklaşık 14:00 sularında o gün Diyarbakır Mahkemesi’ne gelmiş olan bir avukat, Sezgin Tanrikulu, Necati Aydın’ın mahkeme binasına getirildiğini görmüştür. Bundan sonra iki adama neler olduğunu gören yalnızca birkaç kişi bulunmaktadır.

24. İşlemlerin kayıtları, Cumhuriyet Savcısı’nın gözetim altında kalmalarını talep ettiğini, ancak nöbetçi yargıç tarafından o gün serbest bırakılmalarının emredildiğini göstermektedir. Cumhuriyet Savcısı, Mehmet Ay’ın serbest bırakılmasına ilişkin olarak Diyarbakır Mahkemesi’nin Üçüncü Dairesi’ne bir itirazda bulunmuş, ancak bu itiraz 5 Nisan’da reddedilmiştir.

25. Sözkonusu kişiler yargıç huzuruna çıktığında yanlarında bir avukat bulunmasına izin verilmemiştir.

26. Diyarbakır Mahkemesi’nin serbest bırakma kararına karşın iki adam, aile fertleri ve arkadaşlarının beklemekte olduğu mahkeme binasının ön kapısından çıkmamıştır. Sezgin Tanrikulu, 2 veya 2:30 civarında binadan çıktığında Hafif Ay’a iki adamı gördüğünü bildirmiştir. Necati’nin babası Şemsettin Aydın da beklemektedir. Aslında, birkaç gündür mahkeme binasının dışında oğlunu beklemektedir. Şemsettin, yalnızca dua etmek için kahvehaneye gittiği sırada mahkeme binasının dışında bulunmamıştır, bu da saat 11:30 ile 13:30 arasında bir sırada 15 dakika ve 16 ile 16:30 arasında bir kez daha 15 dakika kadar sürmüştür. Şemsettin’e göre, Necati bu 15 dakikalık süreler içerisinde serbest bırakılmış olsaydı orada bekleyen diğer insanlar tarafından kendisine haber verilirdi. Tutukluların mahkemeden çıkarken kullanılabileceği tek diğer çıkış Diyarbakır Mahkemesi’nin bodrumunda, mahkeme kayıtlarının tutulduğu odanın yakınındaki bir

kapıdır. Bu çıkış yalnızca polis araçları tarafından kullanılabilir. Kayıt odasındaki kişiler avukatlara Necati'nin bu kapıdan çıktığını söylemiştir.

27. Ertesi gün, 5 Nisan 1994'te, iki adamın aileleri bilgi almak için Cumhuriyet Savcısı'na başvurmuştur. Cumhuriyet Savcısı, kendilerine Necati Aydın ve Mehmet Ay'ın serbest bırakıldığını ve yeniden yakalanmadığını söylemiştir. Sezgin Tanrıkulu, Diyarbakır Mahkemesi'ndeki Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk ile konuştuğunda, Tanrıkulu'na Necati'nin muhtemelen PKK'ya katılmaya gittiği söylenmiştir. Cumhuriyet Başsavcısı sorular soran Arif Altinkalem'e de benzer şeyler söylemiştir.

28. 8 Nisan 1994'te Yasemin Aydın'a telefon edilerek kendisini serbest bırakan Cumhuriyet Savcısı Osman Yetkin ile görüşmesi söylenmiştir. Diyarbakır Mahkemesi'ndeki bu görüşmede Yetkin'in yanı sıra Diyarbakır Mahkemesi'nin Üçüncü Dairesi'nin Başkanı ve başka bir cumhuriyet savcısı ile yargıç da hazır bulunmuştur. Selçuk, toplantıya daha sonra katılmıştır. Bu görüşmede, Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın mahkeme binası içerisinde nasıl kaybolabileceği sorusu tartışılmıştır. Görüşmedeki yargıç, ön girişin dışında yalnızca binanın arkasında, zemin katında Diyarbakır Mahkemesi'nin mahkumları getirip götürmek için sadece polis tarafından kullanılan tek bir girişi olduğunu not etmiştir. Yargıç "telsizlilerin..." iki adamı götürmüş olup olmadığını merak etmiş, ancak cümlesini bitirmemiştir. Görüşmedekiler, aynı zamanda o sırada Diyarbakır'da oynanan "kirli oyunları" da tartışmıştır. Toplantının sonunda Yetkin ile Yasemin Aydın birbirilerinin telefon numaralarını almıştır.

29. Silvan ilçesinde, Pamuklu Nehri yakınlarında, Diyarbakır'a yaklaşık 40 kilometre mesafedeki bir tarlada çalışan köylüler, 9 Nisan 1994 tarihinde üç ceset bulmuştur. Cesetler Diyarbakır-Silvan anayolundan yaklaşık 100 metre uzaklıkta, sıg bir mezardadır. Cesetlerin elleri arkalarına bağlanmıştır ve herbiri, başlarının arkasına sıkılan bir kurşun ile öldürülmüştür. Yaklaşık bir metrelik bir derinliğe yan yana gömülmüşlerdir. Cesetlerden birinin cebinde bulunan bir nikah yüzüğünde Süheyla ismi kazanmıştır. Aileleri, o gece, Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın cesetlerini teşhis etmiştir.

30. Aileler ertesi gün Diyarbakır Devlet Hastanesi morgundan cesetleri teslim almıştır. Morgu ziyaret etmek isteyen birçok kişi geri çevrilmiştir. Öğretmenler sendikasına mensup üç öğretmen gözetim altına alınmıştır. Gözetim altındayken tehdit edilmişler ve kendilerine Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın bir çatışma sırasında öldüğü söylenmiştir.

C. Hükümetin olaylara ilişkin görüşleri

31. 18 Kasım 1993 tarihinde yakalanan başvuran, 22 Kasım 1993'te doktor muayenesinden geçmiştir. Serbest bırakıldığı sırada hazırlanan tıbbi rapora göre vücudunda kötü muamele ya da işkence izi bulunmamaktadır.

32. 4 Nisan 1994'te Diyarbakır'daki Terörle Mücadele Dairesi Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın doktor muayenesinden geçmesini talep etmiştir. Bu talebin sonucunda, 4 Nisan 1994'te, saat 12:45'te başvuranın kocası ve Mehmet Ay bir doktor tarafından muayene edilmişler ve doktor, vücutlarında kötü muamele ya da işkence izi bulunmadığı sonucuna varmıştır.

33. Saat 9:00'da, kişisel eşyalarının kendilerine iade edildiğini belirten bir zabıt hazırlayan güvenlik kuvvetleri müdürüne götürülmüşlerdir. Başvuranın kocası bu belgeyi imzalamıştır. O gün daha sonra başvuranın kocası ve Mehmet Ay, serbest bırakılmalarını emreden bir yargıç karşısına çıkartılmışlardır. Necati Aydın ve Mehmet Ay, daha sonra binayı terketmiştir.

34. 9 Nisan 1994'te başvuranın kocasının, Mehmet Ay'ın ve kimliği belirsiz bir kişinin cesedi Diyarbakır'dan 40 kilometre mesafede gömülü bulunmuştur.

35. Yapılan otopsiler sonucunda, cesetlerin ellerinin arkalarında bağlı olmasından hareketle, infaz edildikleri hükmüne varılmıştır. Rigor mortis tam olarak gerçekleşmediğinden, otopsi raporu Necati Aydın'ın yaklaşık 24 saattir ölü olduğunu belirtmiştir. Bu, cinayetin, başvuranın serbest bırakılmasından yaklaşık dört ya da beş gün sonra gerçekleştiği anlamına gelmektedir.

36. Cinayetlerin failleri olan PKK teröristlerinin kimliklerini saptamak için 1994/2233 dosya numarası altında *ex officio* bir soruşturma açılmıştır. Başvuranın kocasını infaz eden teröristler çok hareketli olduğundan ve sık sık komşu ülkelerde saklandıklarından soruşturma çok yavaş ilerlemiştir. Bu teröristler suç mahalline dönme eğiliminde değildir ve olası tanıklar verecekleri ifadenin sonuçlarından ve tehditlerden korktuğu için sessiz kalmayı tercih ettiğinden tanıkların ifadesini almak zor olmaktadır.

37. Komisyon'a başvurunun yapılmasının ardından gözetim altındayken kötü muamele ve işkence görme iddialarına ilişkin başka bir *ex officio* soruşturma açılmıştır. Ancak Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcısı, 6 Ekim 1995'te, başvuranın iddialarını destekleyen hiçbir kanıt olmadığından kimsenin aleyhinde dava açmamaya karar vermiştir.

D. Tarafların sunduğu belgesel kanıtlar

38. Aşağıdaki bilgiler tarafların sunduğu belgelerden elde edilmiştir.

39. 18 Mart 1994 tarihinde hazırlanan yakalama ve ev araması raporuna göre Necati Aydın, Süheyla Aydın, Mehmet Ay ve diğer dokuz kişi, aynı gün Diyarbakır'daki bir evde yakalanmıştır.

40. 22 Mart 1994 tarihli, başvurunu da içeren dokuz tutuklu hakkındaki bir belgede yer alan tek bir cümle, tutukluların üzerinde kötü muamele izi olmadığını belirtmektedir.

41. Yine 22 Mart 1994 tarihinde, başvuran ve diğer iki tutuklu, Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'nın sözlü talimatı üzerine Diyarbakır Polisi tarafından serbest bırakılmıştır.

42. 23 Mart 1994'te, Necati Aydın'ın kızkardeşi olan Kerime Aydın Diyarbakır Mahkemesi'ndeki Cumhuriyet Savcılığı'na bir dilekçe vererek kardeşi hakkındaki endişelerini dile getirmiş ve hakkında bilgi talebinde bulunmuştur.

43. 25 Mart 1994'te Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı, Kerime Aydın'a, kardeşinin Diyarbakır Polisi'nin terörle mücadele şubesinde tutuklu bulunduğunu bildirmiştir.

44. 28 Mart 1994'te polis gözetimi altındayken Mehmet Ay'ın ifadesi alınmıştır. Kendisinin ve Necati Aydın'ın PKK üyesi olduğunu belirtmiştir.

45. 30 Mart 1994'te Necati Aydın'ın ifadesi alınmıştır. PKK'nın aktif bir üyesi olduğu iddialarını reddetmiştir. Aynı zamanda kendisinin ve bazı arkadaşlarının sermayesi PKK tarafından karşılanacak ve PKK üyelerini tedavi edecek özel bir hastane kurmaya çalıştığı iddialarını da reddetmiştir. Bir PKK sempatizanı olduğunu ve 1992 yılında yakalandığını, ancak aleyhindeki suçlamaların daha sonra düşürüldüğünü kabul etmiştir.

46. Diyarbakır Devlet Hastanesi'nde, 4 Nisan 1994 günü saat 12:45'te hazırlanan bir rapora göre ne Necati Aydın'ın ne de Mehmet Ay'ın üzerinde herhangi bir kötü muamele izi bulunmaktadır.

47. 4 Nisan 1994 günü saat 9:00'da, Necati Aydın ve Mehmet Ay'ın 18 Mart 1994'te yakalanmalarının ardından el konulan eşyaları kendilerine iade edilmiştir.

48. Diyarbakır Polisi'nin terörle mücadele şube müdürü Ramazan Sürücü tarafından imzalanan bir yazıdan, 4 Nisan 1994 tarihinde Necati Aydın'ın, Mehmet Ay'ın ve Ramazan Keskin adlı birinin Diyarbakır Mahkemesi'ne gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu yazıdan ayrıca Ramazan Keskin'in de terörle mücadele şubesinde tutulduğu anlaşılmaktadır.

49. Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı, 4 Nisan 1994'te Necati Aydın ve Mehmet Ay'ı sorguya çekmiştir. Necati Aydın PKK üyesi olmadığını yinelerken Mehmet Ay geçmişte PKK'ya katılmak istediğini fakat kabul edilmediğini belirtmiştir.

50. Son olarak, 4 Nisan 1994'te, Diyarbakır Mahkemesi'nde Yargıç Raif Kalkıcı Mehmet Ay ve Necati Aydın'ı sorguya çekmiştir. Necati de Mehmet de aynı gün daha önce Cumhuriyet Savcısı'na verdikleri ifadeleri doğrulamıştır. Daha sonra Yargıç, serbest bırakılmalarını emretmiştir.

51. 5 Nisan 1994 tarihinde, Diyarbakır Mahkemesi Üçüncü Dairesi, Cumhuriyet Savcısı'nın Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın serbest bırakılmalarını emreden karara ilişkin itirazını reddetmiştir.

52. 9 Nisan 1994'te iki jandarma subayı, Ali Uslu ve Cemil Çelik (bkz. aşağıdaki 120-25 ve 126-29. paagraflar), tarafından bir rapor hazırlanmış ve iki jandarma eri tarafından imzalanmıştır. Rapor, Mehmet Korucu adında birinin jandarma karakoluna gelerek Pamukçay bölgesinde bir ceset bulunduğunu bildirdiğini belirtmektedir. Askerler 13:30'da bölgeye gelmiş ve üç kişinin kısmen gömülmüş cesetlerini bulmuşlardır; adamların elleri arkalarından bağlanmıştır ve her biri tek bir kurşunla başından vurulmuştur. Cesetlerin üzerlerinde kimliklerini belirlemekte kullanılabilecek bir belge bulunmamaktadır. Ancak cesetlerden birinin pantolon cebinde bulunan iki altın yüzükten birinin üzerinde "Süheyla" ismi kazınmıştır. Daha sonra jandarmalar bulgularını adli makamlara bildirmiştir.

53. Aynı gün, yetki alanı cesetlerin bulunduğu bölgeyi de kapsayan Bismil ilçesi Cumhuriyet Savcısı Rıdvan Yıldırım, bir doktor olan Fevzi Kaymak ile birlikte bölgeye gitmiştir. Cumhuriyet Savcısı ile doktor bir rapor hazırlayarak üç kişinin herbirinin başlarına sıkılan tek bir kurşun ile öldürüldüğünü ve kurşunların vücuttan çıktığını kaydetmiştir. Muayene sırasında rigor mortis gerçekleşmemiştir ve dolayısıyla kurbanların yaklaşık 24 saattir ölü olduğu tahmin edilmiştir. Doktor olay yerinde ölüm nedenini beyin tahribatı olarak belirlemiştir ve bu nedenle tam otopsi yapılmasına gerek görülmemiştir. *In situ* olarak fotoğraflandıktan sonra cesetler Diyarbakır morguna götürülmüştür.

54. Cumhuriyet Savcısı ile doktor tarafından hazırlanan bu rapora göre yüzüklerle birlikte bulunan cesette bazı morluklar vardır. Sol omuzda bir darbe sonucu oluşmuş 3x3 cm boyutunda bir iz vardır; sol omuzun arkasındaki kürek kemiği üzerinde 5x5 ve 3x3 cm boyutlarında, darbeler nedeniyle oluşan iki berelenmiş alan bulunmaktadır; omuzun sağ kürek kemiği bölgesinde bir darbe nedeniyle oluşan 4x4 cm boyutlarında bir morluk vardır; ve son olarak kondral kaburga üzerinde, 6x6 boyutlarında bir morluk görülmüştür.

55. Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın cesetleri 10 Nisan 1994'te kardeşleri tarafından teşhis edilmiştir. Üçüncü cesedin kimliği belirlenememiştir. Cesetlerin bir kez daha fotoğrafı çekilmiştir. Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı Necati Aydın için bir defin ruhsatı çıkartmıştır.

56. Bismil Cumhuriyet Savcısı, 18 Nisan 1994'te Necati Aydın'ın kardeşi Mehmet Naili Aydın'ı sorgulamıştır. Aydın, Diyarbakır Mahkemesi tarafından 4 Nisan 1994'te kardeşinin serbest bırakılması emrinin verildiğini doğrulamıştır, ancak ailesi hastane çalışanları kendileriyle temasa geçerek Necati'nin cesedinin morgda olduğunu söyleyene kadar Necati'den bir haber alamamıştır.

57. Bismil Cumhuriyet Savcısı 26 Nisan 1994'te Mehmet Ay'ın kardeşi Mehmet Nuri Ay'ı sorguya çekmiştir. Benzer şekilde, Mehmet Nuri Ay da Diyarbakır Mahkemesi'nin kardeşinin ve Necati Aydın'ın serbest bırakılmasını emrettiğini onaylamıştır. Kurbanların nasıl öldürüldüklerini bilmediğini ve özellikle şüphelendiği kimse olmadığını belirtmiştir. Ay, ayrıca, kardeşi ve Necati Aydın'ın yanında bulunan diğer cesedin Diyarbakır'da bir üniversite öğrencisi olan Ramazan Keskin'e ait olduğunu belirtmiştir.

58. Yine 26 Nisan 1996'da Bismil Cumhuriyet Savcısı, Bismil Jandarma Komutanlığı'ndan cinayetlerin siyasi bir yönü olup olmadığının araştırılmasını istemiştir.

59. Bismil Cumhuriyet Savcısı, üç kişinin öldürülmesinin siyasi yönleri olduğuna ve bu nedenle kendi bürosunun soruşturmayı sürdürme yetkisi olmadığına karar vermiştir. Daha sonra Cumhuriyet Savcısı soruşturma dosyasını, cinayetleri soruşturma yetkisine sahip olan Diyarbakır Mahkemesi'ne göndermiştir.

60. 3 Mayıs 1995'te, Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk, kendisine Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından (bundan sonra "Genel Müdürlük" olarak anılacaktır) 4 Nisan 1995'te gönderilen, başvuranın Komisyon'a yaptığı başvuruya ilişkin yazıyı yanıtlamıştır. Selçuk, yazısında, ofisinin cinayetler hakkındaki soruşturmayı takip ettiğini belirtmiştir. Selçuk, her ikisi de PKK için çalışmayı bıraktığı için Mehmet Ay ile Necati Aydın'ın PKK üyeleri tarafından, cinayetleri Devlet'e isnat ederek Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda bulunmak amacıyla öldürüldüğü kanısındadır. Cinayetlere ilişkin soruşturma bu bilginin ışığı altında yürütülmektedir, ancak henüz cinayetleri işleyen PKK mensuplarını yakalamak mümkün olmamıştır. Selçuk, son olarak, 30 Kasım 1993'te Diyarbakır Mahkemesi'ne, başvuruları bir terörist örgüte yardım ve yataklıkla suçlayan bir iddianame sunulduğunu belirtmiştir.

61. Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı, 6 Ekim 1995'te, 1991, 1992 ve 1994 yıllarında polis gözetimi altındayken Süheyla Aydın'a kötü muamele ettikleri iddialarıyla altı polis memuru hakkında dava açmamaya karar vermiştir. Bu kararda, kendisinden 4 Temmuz 1995 tarihinde bir istinabe müzekkeresi vasıtasıyla alınan ifadesinde sıralanan kötü muamele iddialarının doğru olduğunu gösteren hiçbir kanıt bulunmadığı not edilmiştir. Serbest bırakıldığında hazırlanan tıbbi raporlar kötü muamele izinden bahsetmemektedir.

62. Diyarbakır mahkemesi Cumhuriyet Savcısı Sami Güngör, 27 Kasım 1997'de Diyarbakır Polisi ve Diyarbakır Jandarması'ndan Necati Aydın, Mehmet Ay ve Ramazan Keskin cinayetlerinin faillerini aramalarını istemiştir. Bu Cumhuriyet Savcısı'na göre cinayetler bir grup PKK üyesi tarafından işlenmiştir.

63. 27 Mart 1998'de, Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı Diyarbakır Polisi'nin terörle mücadele şubesine bir yazı göndererek polis gözetimi altında oldukları sırada Necati Aydın ile Mehmet Ay'ı sorgulayan ve daha sonra 4 Nisan 1994'te onları Diyarbakır Mahkemesi'ne götürülen iki polis memurunun kimliklerinin tespit edilmesini istemiştir.

64. 15 Nisan 1998 tarihli yanıtında Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'na Necati Aydın, Mehmet Ay ve Ramazan Keskin'in polis gözetimi altında oldukları sırada polis komiseri Taner Şentürk ve Hüseyin Karaca adındaki bir polis memuru tarafından sorguya çekildiğini bildirmiştir. Daha sonra üç tutuklu Ramazan Sürücü adına Polis Komiseri Ertan Uzundağ tarafından Diyarbakır Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Yazı, ayrıca, o dönemde salıverme tutanağı hazırlama uygulaması olmadığından yetkili makamların, üç adamı Diyarbakır Mahkemesi'ne götürülen polis memurlarının kimliklerini belirleyemediğini belirtmektedir.

65. 12 Mayıs 1998'de Hüseyin Karaca'nın ifadesi alınmıştır, cesedi Necati Aydın ve Mehmet Ay'ın cesetleri ile birlikte bulunan üçüncü kişi olan Ramazan Keskin'i 2 Nisan 1994'te sorguya çektiğini söylemiştir. Karaca, Necati Aydın ya da Mehmet Ay'ı sorgulamadığını ve onları Diyarbakır Mahkemesi'ne götürmediğini belirtmiştir. Hüseyin Karaca, kurbanların Sorgulama dairesinin kaleminde çalışan memurlar tarafından mahkemeye götürüldüğünü düşünmektedir.

66. 22 Mayıs 1998'de Diyarbakır Mahkemesi'ndeki Cumhuriyet Savcısı Güngör, cinayetlerin PKK tarafından işlendiğini gösteren bir kanıt olmaması ve bu nedenle vakanın siyasi bir cinayet değil adam öldürme olması nedeniyle cinayetleri inceleme yetkisine sahip olmadığına

karar vermiştir. Cumhuriyet Savcısı 30 Mayıs 1994 tarihli görevsizlik kararının (bkz. yukarıdaki 59. paragraf) varsayımlara dayandığını eklemiştir. Soruşturmanın devamı için dosya Bismil Cumhuriyet Savcılığı'na geri gönderilmiştir.

67. İdil ilçesi Cumhuriyet Savcısı, 28 Mayıs 1998 tarihinde yakındaki Bismil kasabasındaki meslektaşı ile temasa geçerek bölgedeki, çoğunluğu 1993 ile 1996 yılları arasında gerçekleşen bazı cinayetlerin muhtemelen aynı kişi ya da kişiler tarafından işlendiğini bildirmiştir. Bu cinayetlerin işleniş tarzında ve kullanılan silahlarda benzerlikler bulunmaktadır. Bu cinayetlerin birbirileriyle ilişkili olduğunu doğrulayabilmek için Bismil Cumhuriyet Savcısı'ndan, Bismil bölgesinde işlenen cinayetlerin ayrıntılarını kendisine göndermesini talep etmiştir.

68. Bismil Cumhuriyet Savcısı, 9 Ekim 1998'te İdil'deki meslektaşına bir yanıt göndererek kendi yetki alanında 1993 ve 1996 yılları arasında üçü 9 Nisan 1994, geri kalan dördü de 14 Eylül 1996 tarihlerinde olmak üzere yedi kişinin öldürüldüğünü belirtmiştir. 1996 yılında öldürülen dört kişiden çıkarılan kurşunlar jandarmanın adli tıp şubesine gönderilmiştir. 1994 yılında öldürülen üç kişiye ilişkin kurşun ya da kocan bulunamamıştır.

69. 5 Mayıs 1999'da Genel Müdürlük Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı'na bir yazı göndererek cesetlerin bulunduğu mahalde boş kurşun kovani, kurşun ya da benzeri başka bir kanıt bulunup bulunmadığını ve adli tıp raporu hazırlanıp hazırlanmadığını sormuştur.

70. Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı, Genel Müdürlük'ün 5 Mayıs 1999 tarihli yazısını Bismil ilçesi Cumhuriyet Savcılığı'na 6 Mayıs 1999'da iletmiştir.

71. Bismil Cumhuriyet Savcısı, 7 Mayıs 1999'da bölgede hiçbir kurşun ya da kocan bulunmadığı şeklinde bir yanıt vermiştir.

72. 1996 ile 1999 yılları arasında Cumhuriyet Savcıları ve askerler tarafından hazırlanan, hepsi bir paragraf uzunluğunda olan ve çoğu birbirinin aynı pro-forma evraklardan oluşan bir dizi belgeye göre, yürütülen soruşturmalara ve cesetlerin bulunduğu bölgeye yapılan ziyaretlere rağmen cinayetlerin faillerini bulmak mümkün olmamıştır. Bu belgeler neler yapıldığını gösteren hiçbir bilgi içermemektedir.

73. Bismil Cumhuriyet Savcısı, 23 Haziran 1999'da, Genel Müdürlük'ün 18 Haziran 1999 tarihli bir talebe yanıt olarak cinayetlere yönelik soruşturmaların halen devam ettiğini ve her üç ayda bir askerler tarafından yapılan soruşturma hakkında ofisine bilgi verildiğini bildirmiştir. Cesetlerin bulunduğu bölgede maktüllerin üzerindeki giysilerin dışında hiçbir kişisel eşya bulunmamıştır.

E. Sözlü İfade

1. Süheyla Aydın, başvuran

74. Olaylar olduğu zaman, başvuran Adana'da hemşire olarak çalışmaktaydı. Ne başvuran ne de eşi, sendikaya üye olana kadar herhangi bir makam tarafından rahatsız edilmemiştir. Sendikaya katıldıktan sonra, sendika içindeki etkinlikleri yüzünden tekrar tekrar yakalanmış, tutuklanmış ya da sorgulanmışlardır.

75. Başvuran ve eşi memur olup, birçok kez birlikte yaşamalarını zor hale getiren farklı şehirlerde görevlendirilmişlerdir. Tekrarlanan atamalara mahkemeler aracılığıyla itiraz ettiklerinde, Diyarbakır'da bulunmalarının huzur ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğunu, bu nedenle de bu şehirden gönderildikleri kendilerine bildirilmiştir. İkisi de görevlerinden istifa etmiş ve Diyarbakır'da kalmışlardır. Daha sonra, Necati Adana'da başka bir iş bulmuştur. Yakalanmamış olsa-

lardı, Süheyla ve Necati 18 Mart 1994'te akşam yemeğinden sonra Adana'ya gitmek üzere Diyarbakır'dan ayrılacaklardı.

76. Ancak, o gün başvuran, eşi ve aralarında beş yaşında bir kız çocuğunun da bulunduğu diğer kişilerle birlikte tutuklanmıştır. Yakalandıkları zaman, Diyarbakır'da Halil Ay'ın evinde bulunuyorlardı. Bu kişiler Diyarbakır'daki suçüstü bürosuna götürülmüşler ve buraya geldikten sonra gözleri bağlanmıştır. Başvuran binayı iyi biliyordu, çünkü daha önce üç kez burada alıkonmuştu.

77. Dört gün süren tutukluluğu boyunca, başvuran üç kez sorgulanmıştır. Neden sürekli Diyarbakır'a geri döndüğü sorulmuştu. Bir polis memuru başvurana, "Seni çok kez Diyarbakır'dan yolladık, ama hala senden kurtulamadık", demiştir. Bir keresinde saçından tutulmuş ve tokatlanmıştır. Tutuklu bulunduğu sırada, sık sık eşi Necati'nin çığlıklarını duymuştur. Bir keresinde, göz bağı yerinden oynamış ve başvuran eşinin çıplak ve ıslak bir durumda olduğunu görmüştü. Eşi titriyordu.

78. Necati'yi sorgulayanlar, sürekli olarak kendisine eğer işbirliği yapmazsa Süheyla'ya zarar vereceklerini ve üzerindeki giysileri çıkarıp onu çıplak bırakacaklarını söylemişlerdir. Başvurana tutuklayanlar, başvurana eğer eşinin sonunun Ankara'da öldürülen Yusuf Ekinci gibi olmasını istemiyorsa, terbiyeli olması gerektiğini söylemişlerdir (bkz *Ülkü Ekinci / Türkiye*, no. 27602/95, 16 Temmuz 2002). Başvuran, bir başka tutuklu ve onun çocukları, dört gün tutuldukları Diyarbakır Emniyet Amirliği'ne gönderilmişlerdir. Tutuklu kaldığı süre içinde başvurandan hiçbir ifade alınmamıştır. Dördüncü gün gece yarısı, tıbbi muayene için hastaneye götürülmüşler (bkz 40. paragraf), doktor, polis memurlarının yanında başvurana vücudunda darbe izlerinin olup olmadığını sormuştur. Başvuran, darbe izi olmadığı yanıtını vermiştir. Başvuran, doktor tarafından fiziksel olarak muayene edilmemiştir. Başvuran bunun üzerine, savcı ya da yargıç huzuruna çıkarılmadan hastanede serbest bırakılmıştır.

79. 4 Nisan 1994'te bir avukat başvurana, eşinin o gün Diyarbakır Mahkemesi'nde yargıç huzuruna çıkarıldığını bildirmiştir. Binaya girmenin mümkün olmadığını bildiği için, başvuran eşini görmeye çalışmamıştır. Kayınpederi Şemsettin ve Mehmet Ay'ın ailesi zaten mahkemenin dışında beklemekteydiler.

80. O gün Necati ile Mehmet serbest bırakılmayınca, aileleri yargıcın tutuklu yargılanmalarını emrettiğini ve bu yüzden hapisaneye gönderildiklerini düşünmüşlerdi. Ancak, o akşam cezaevi ile iletişime geçtiklerinde, ikisinin de orada olmadığını öğrendiler.

81. Ertesi gün, 5 Nisan 1994'te, Şemsettin ve aile avukatları, Necati ile Mehmet'i sormak için Diyarbakır Mahkemesi ile iletişime geçmiştir. İki adamın önceki gün serbest bırakıldığı kendilerine söylenmiştir. Bunun üzerine aile üyeleri, iki adamın öldürüldüğünden korkmaya başlamıştır. Necati ile Mehmet'in cesetlerinin bulunduğunu öğrendikleri 9 Nisan 1994 akşamına kadar, bilgi edinmek için çaba göstermeye devam etmişlerdir.

2. Yasemin Aydın

82. Tanık da, 17 Mart 1994 akşamı Hafif Ay'ın evinde olup Necati, Süheyla ve diğerleri ile birlikte tutuklanmıştır. Tanık, tek başına bir hücrede tutulmuş ve işkence gören diğer tutukluların çığlıklarını duymuştur. Polis memurları, tutukluluğunun üçüncü gününde tanıdığı sorgulamaya başlamıştır. Dövülmüş, elektrik şoku verilmiş, kollarından asılmış ve tecavüzle tehdit edilmiştir.

83. 29 Mart 1994'te, diğer 20 tutukluyla birlikte tıbbi muayene için doktora getirilmiştir. Tutukluları hastaneye götüren polis memurları onları tehdit etmiş ve doktora işkenceden bahsetmemelerini söylemişlerdir. Aynı şekilde, doktor tutuklulara eğer daha fazlasının olmasını istemi-

yorlarsa, kendilerine yapılan hiçbir şeyden bahsetmemelerini tavsiye etmiştir. Bütün tutuklular iyi olduklarını söylemişlerdir. Tanık daha sonra, serbest bırakılmasını emreden ve Diyarbakır Mahkemesi'nde bir savcı olan Osman Yetkin huzuruna getirilmiştir.

84. Necati'nin ortadan kaybolmasının ardından, bazı aile üyeleri onun akıbeti hakkında soruşturma yaparken, tanık onlara katılamamıştı; çünkü tutukluluğu sırasında gördüğü işkence sonucunda ciddi bir şekilde hastalandığı için doktor tedavisi altındaydı.

85. Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın kaybolmasının ardından, ancak cesetlerinin bulunmasından önce, 7 Nisan 1994 tarihinde, Savcı Osman Yetkin, Yasemin'den gelip kendisini mahkeme binasında görmesini istemiştir. 8 Nisan 1994'te, Yasemin Aydın ve Mehmet Ay'ın ağabeyi Hamit Ay, Osman Yetkin'le görüşmeye gitmiştir. Ancak, gittiklerinde Hamit Ay'ın Savcı'yı görmesi için içeriye girmesine izin verilmemiştir. Yasemin Aydın'ın Osman Yetkin'le görüştüğü odada, biri Diyarbakır Mahkemesi Üçüncü Daire'nin başkanı olan iki yargıcın yanısıra bir başka savcı da bulunuyordu. Diyarbakır Mahkemesi'nin Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk, ilerleyen bir safhada görüşmeye katılmıştır. Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın başına neler gelmiş olabileceğiyle ilgili bir konuşma gelişmiştir. Yargıçlardan biri, "Telsiz telefonlular olabilir mi diye merak ediyorum", demiştir. Odada bulunanlardan bazıları, Diyarbakır'da çözemedikleri bazı "kirli oyunlar"ın oynandığı yorumunda bulunmuşlardır. Necati'nin ailesinin bir başka üyesi olan ve benzer şartlarda öldürülen Vedat Aydın'ın öldürülmesini de tartışmışlardır (bkz *Şükran Aydın / Türkiye*, no. 46231/99). Daha sonra, Yasemin'e iki adamı bulmak için araştırmaya devam edeceklerine dair söz vermişlerdir.

86. Cesetler bulunduktan üç gün sonra Yasemin'den Osman Yetkin'le ve Cumhuriyet Başsavcısı ile yeniden görüşmesi istenmiştir. Bu görüşme sırasında, Yasemin'e ailenin bu kişilerin kaybolmasıyla nasıl başa çıktıkları sorulmuştur. Daha sonra, adamları sağken bulabilmek için daha çok şey yapamadıklarından dolayı özür dilemişlerdir.

3. Şemsettin Aydın

87. Tanık, Necati Aydın'ın babasıdır. Oğlu ve diğer birkaç kişi Mart 1994'te yakalanıp tutuklanmıştır. Oğlu ve Mehmet Ay hariç, tutuklanan kişilerin hepsi daha sonra serbest bırakılmıştır. Oğlunun tutuklanmasından sonra, tanık Diyarbakır Mahkemesi binasının dışında oğlunu beklemeye başlamıştır. Bina girişinin yaklaşık 20 metre karşısında, mahkemenin bahçesindeki ağaçların altında otururdu. Her gün sabah 8:30'dan itibaren orada beklemeye başlar, yalnızca öğleyin ve akşam üzeri namaz zamanları mahkeme civarında olmazdı. Oğlu onun olmadığı bu zamanlarda serbest bırakılmış olsaydı, orada yakınlarını bekleyen diğer kişilerden ve orada arkadaş edindiği kişilerden haber alırdı. Tanık birkaç kez, tutukluların serbest bırakılmadan önce check-up için getirilebileceklerini duyduğu hastaneye de gitmiştir. Hastanede oğlu hakkında bilgi almak için uğraşmıştır.

88. 4 Nisan 1994'te, başvuran, mahkeme tarafından oğlunun serbest bırakılmasının emredildiğini öğrenmiştir. Ancak, oğlu mahkeme binasından dışarı çıkmamıştır. Tanık daha sonra köyüne geri dönmüş ve oğlunun cesedinin hastane morguna götürüldüğünü öğrenene kadar Diyarbakır'a geri dönmemiştir.

89. Mahkeme binasının dışında beklediği süre içinde, tanık hiçbir tutuklunun serbest bıraktığını görmemiştir; mahkeme tarafından serbest bırakılmaları öngörülen tutuklular, alıkondukları yerlere geri götürülüp geceyarısından sonra serbest bırakılmış olabilirler. Tanık, hiçbir zaman oğlunun serbest bırakılmasını ummamış, ancak oğlu hakkında haber alma ümidiyle beklemeye devam etmiştir.

90. Tanığa göre, oğlu solcu görüşleri ve sendika etkinliklerinde yer alması nedeniyle öldürülmüştür. Oğlunun birkaç arkadaşı ve özellikle bir akrabası olan Vedat Aydın, benzer koşullarda öldürülmüştür.

4. Sezgin Tanrıku

91. Tanık, Diyarbakır'da görev yapmakta olan bir avukattır. Birçok kez müvekkillerini temsil etmek için Diyarbakır Mahkemesi huzuruna çıkmıştır. Mahkemenin usulünü ve mahkeme binasını iyi bilmektedir.

92. Bu başvuruya neden olan olayların olduğu sırada, mahkeme binası bir duvarla çevrili bahçe içinde bulunuyordu. Bahçeye açılan iki kapı vardı. Bu kapılardan biri, mahkemede çalışan personel ve gözaltında tutulan şüphelileri ve tutuklu yargılanan davalıları getirip götürürken memurlar tarafından kullanılıyordu. Diğer kapı, avukatlar ve halk tarafından kullanılıyordu. Mahkeme binasının üç kapısı vardı; bunlardan ikisi resmi kullanım, üçüncüsü ise avukatlarla halkın kullanımını içindi. Avukatların gözaltından mahkemeye getirilen müvekkilleriyle konuşması yasaktı. Tutukluların avukatlara erişimleri yoktu.

93. Gözaltından mahkemeye götürülen bir kişi, bir savcı ya da yargıç tarafından serbest bırakılabildi. Bu durumda, polis memurları binanın halk tarafından kullanılan kapısına kadar şüpheliye eşlik eder ve şüpheli burada serbest bırakılırdı. 1994'te, mahkeme tahliye belgesi hazırlamazdı; 1995'e kadar böyle bir uygulama getirilmemiştir. Kemer, para, saat, yüzük gibi kişisel eşyalar, mahkeme binasındaki yargıç önüne getirilmeden tutukluya iade edilmezdi.

94. 4 Nisan 1994'te tanık, bununla ilgisi olmayan bir iş için Diyarbakır Mahkeme binasına gitmiştir. İşini tamamladıktan sonra, 14:00 ya da 14:30 sıralarında ayrılmak üzereyken, Necati Aydın ile Mehmet Ay'ı iki ya da üç polis tarafından mahkemeye getirilirken görmüştür. Tanık ile Necati birbirlerini görmüş ve gözleriyle selamlaşmışlardır. Tanık mahkemeden ayrıldıktan sonra, kapının dışında bekleyen Mehmet Ay'ın ağabeyi Hafif Ay'ı görmüş ve az önce kardeşiyle Necati'yi mahkeme binasına götürülürken gördüğünü Hafif Ay'a söylemiştir.

95. Diyarbakır Mahkeme binasının dışında tutukluları bekleyen aile üyeleri tanıdık bir görüntüydü. Aile üyeleri, yakınları tutuklanırlar tutuklanmaz orada serbest bırakılmalarını beklerlerdi, çünkü bir kişi tutuklandığında ne zaman serbest bırakılacağını bilmek mümkün değildi. O zaman, şüphelinin yargıç önüne getirilmeden önce maksimum tutuklu kalma süresi 30 gündü.

96. 4 Nisan 1994 akşamında, Hafif Ay tanığı aramış ve ne kardeşinin ne de Necati Aydın'ın mahkeme binasından çıkmadığını söylemiştir. Hafif Ay, tanığa iki tutuklunun serbest bıraktığına ya da karakola geri götürüldüklerine dair bilgisi olup olmadığını sormuştur. Ertesi sabah, tanık Cumhuriyet Başsavcısı Selçuk'la konuşmuştur. Selçuk, yargıcın iki tutuklunun serbest bırakılmasına karar verdiğini doğrulamıştır. İki tutuklunun mahkeme kapısında görülmediğini öğrendikten sonra, Savcı bu iki kişinin PKK'ya katılmış olabileceğini tanığa söylemiştir.

97. Diyarbakır Mahkemesi Üçüncü Daire'nin mahkeme kalemi, mahkeme binasının zemin katında, tutukluları getirip götürmek için polis memurlarının kullandığı çıkış kapısının yanında bulunuyordu. Daha sonraki bir tarihte, kalemde çalışan memurlar, tanığa Necati Aydın ile Mehmet Ay'ın o kapıdan bırakıldıklarını söylemişlerdir. Tanık, bilgiyi veren kişilerin hayatlarından endişe duyduğu için, bu bilgiyi başka kimseye iletmemiştir.

5. Arif Altinkalem

98. Bu tanık da Diyarbakır'da görev yapmakta olan bir avukattır. Bu başvuruya neden olan olayların olduğu sırada, Necati Aydın için çalışmaktaydı. Müvekkili 1994 Mart'ında tutuk-

landığı zaman, tanığın kendisini görmesine izin verilmemiştir. Bunun nedeni, o zaman yürürlükte olan mevzuatın, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin yetkisine giren bir suçtan dolayı tutuklanan kişilerin avukatlarına erişmesine izin vermemesiydi. Tanık ayrıca, Necati'nin ne zaman yargıç önüne getirileceğinden haberdar edilmeyecekti; ancak tanık bunun maksimum tutukluluk süresi olan 30 gün içinde olacağını biliyordu.

99. 4 Nisan 1994'te, tanık diğer birkaç müvekkilini duruşmalarında temsil etmek üzere Diyarbakır Mahkeme binasındaydı. Tanık, bina içinde Necati Aydın'la karşılaşmamış, ama daha sonra Necati'nin o gün orada olduğunu bir mahkeme memurundan öğrenmiştir.

100. Tanık, 5 Nisan 1994'te, Necati'nin kendisinin serbest bırakılmasına karar veren yargıç önüne çıkarıldığını, ancak binadan çıkarken görülmediğini öğrenmiştir. Tanık daha sonra Cumhuriyet Başsavcısı Selçuk'la konuşmaya gitmiştir. Selçuk, Necati'nin serbest bırakıldığını ve PKK'ya katılmış olabileceğini söylemiştir.

6. Bekir Selçuk

101. Tanık, olayların olduğu sırada Diyarbakır Mahkemesi'nin Cumhuriyet Başsavcısı idi. Necati Aydın'ın PKK üyeliği hakkında sorgulandığını anımsamıştır.

102. Olayların olduğu sırada, tahliye belgesi hazırlama uygulaması yoktu. Bazen, bir savcı ya da yargıç tarafından tahliyesine karar verilen bir tutuklu, polis memurları tarafından güvenli bir yere götürülüp orada serbest bırakılırdı. Aksi takdirde, tutuklu mahkeme binasının dışında serbest bırakılırdı. Hiçbir şekilde tutukluların mahkeme binası içinde serbestçe etrafta dolaşmalarına izin verilmezdi.

103. Bir Cumhuriyet Savcısı olarak, tanığın 4 Nisan 1994'te mahkeme binası içinde Necati Aydın'a eşlik eden polis memurlarının kimliklerini belirlemesi mümkün olabilirdi. Ancak, tanık bunu yapıp yapmadığını ve daha sonra bu polis memurlarını sorgulayıp sorgulamadığını hatırlayamamıştır. Bunu yapmış olabileceğini düşünmüştür. Tanık, polis memurlarının güvenliklerini tehdit etmemek için, hiçbir şekilde polis memurlarının kimliğini ya da kendisine neler söylediklerini bir belgeye kaydedemezdi. Ayrıca, mahkeme binasına giderken Necati Aydın'a eşlik eden polis memurlarının tarifi, soruşturma için önemli olmayabilirdi.

104. 3 Mayıs 1995'te hazırlanan belgede ifade edilen görüşler (bkz paragraf 60) soruşturmalara dayandırılmıştır. Özel görüşlere dayanmamışlardır. Tanık, Necati Aydın ile Mehmet AY'ın PKK üyesi olduklarına inanıyordu. Necati, örgütten ayrıldığı için PKK üyeleri tarafından öldürülmüş olabilirdi. Belki de, benzer koşullarda öldürülen Vedat Aydın'la aynı soyadı taşıdığı için öldürülmüştür.

105. Ne Necati Aydın ve eşinin yargıç tarafından kanıt yetersizliği nedeniyle serbest bırakılmasına karar verilmesinin, ne de Necati ile Süheyla'nın PKK ile ilgili bir suçtan hüküm giymemiş olmasının, tanığın Necati ile eşinin PKK üyesi olduğunu düşünmesiyle ilgisi yoktur. Süheyla Aydın'ın PKK üyelerine yardım ve yataklık etme suçlarından beraat etmesi, yargılamayı yürüten mahkeme yargıcının kişisel görüşüydü. Beraat etmesi, Süheyla Aydın'ın PKK etkinliklerinde yer almadığı anlamına gelmiyordu.

106. Tanık, ölen kişilerin aile üyeleri ile görüşüğünü inkar etmiş (bkz.85 ve 86. paragraflar) ve Sezgin Tanrikulu ve Arif Altinkalem adlı avukatlarla tanışıp tanışmadığını ve Necati Aydın'ın ortadan yok olmasından bahsettiklerini anımsamamıştır (bkz. 96 ve 100. paragraflar).

107. Tanığın ofisi zaman zaman, bazı memurların PKK üyeleriyle irtibat halinde olduğunu gösteren bilgiler alıyordu. Böyle durumlarda ve böyle memurları suçlamak için kanıt elde edemediği zaman, bu memurların başka şehirlere atanmasını sağlıyordu.

108. Tanık, Necati Aydın'ın PKK üyeleri tarafından öldürüldüğü görüşünü devam ettirmiştir; böylece AİHM'ye Türkiye aleyhinde şikayette bulunulabilecekti (bkz. paragraf 60).

7. Rıdvan Yıldırım

109. Tanık, olayların geçtiği sırada Bismil Cumhuriyet Savcısıdır. Cesetler, onun yetkisi alanındaki bir alanda bulunmuş ve tanık, 9 Nisan 1994'te cesetlerin incelemesine katılmıştır (bkz. paragraf 53).

110. Tanık, öldürmeye neden olan koşulları belirlemek için tam bir otopsi yapmanın gerekli olmadığına karar vermiştir; ölüm sebebi belirlenmişti ve bu yeterliydi. Öldürme şekilleri – özellikle başa atılan tek el ateş ve cesetlerin yol kenarına atılması- tanığın cinayeti gerçekleştirenlerin PKK üyeleri olduğunu düşünmesine neden olmuştur.

111. Savcılar, ölen kişinin bir yakınından resmi bir istek gelip gelmemesine bakmaksızın, bir adam öldürme olayını soruştururdu. Tanığın Bismil'de kaldığı süre içinde, bölgede çok sayıda adam öldürme olayı gerçekleşmiş ve bu adam öldürme olaylarının her biri yetkililer tarafından soruşturulmuştur.

8. Sami Güngör

112. Tanık, Cumhuriyet Savcısı olup 1996 Ekim'inde Diyarbakır Mahkemesi'ne atanmıştır. Bu tarihten itibaren, başvuranın eşinin ve diğer iki kişinin öldürülmesine ilişkin soruşturmayı gerçekleştirmiştir. Kendisinden önceki Cumhuriyet Savcısından yaklaşık bin adet benzer dava almıştır.

113. 20 Kasım 1997'de imzaladığı bir belgede (bkz. paragraf 62), tanık, Necati Aydın'ın PKK üyeleri tarafından öldürüldüğünü kaydetmiştir. Tanık, o sıralarda o bölgede gerçekleştirilen bir adam öldürmenin soruşturmasını yaparken, başlama noktasının faillerin PKK üyesi olduklarını düşünmek olacağını belirtmiştir. Bunun aksini gösteren kanıtlar ortaya çıkarsa, diğer olasılıklar da soruşturulurdu. 22 Mayıs 1998'de tanık, adam öldürmelerin PKK üyeleri tarafından gerçekleştirildiğini gösteren hiçbir kanıt olmadığına karar vermiş ve soruşturma dosyasını yerel savcıya göndermiştir (bkz. paragraf 66).

9. Ramazan Sürücü

114. Tanık, olayların geçtiği sırada başvuran, Necati Aydın, Mehmet Ay, Ramazan Keskin ve diğerlerinin tutuklu bulunduğu Diyarbakır Emniyet Amirliği'nin terörle mücadele şube müdürüydü (bkz. paragraf 48).

115. Bir kişi tutuklandığında, kişisel eşyaları o kişiden alınır ve bunun için bir belge imzalaması istenirdi. Tutuklu, yargıç önüne çıkarılacağı zaman, eşyaları geri verilir ve kişiden aynı belgeyi imzalaması istenirdi. Necati Aydın için de aynı şey yapılmıştır (bkz. paragraf 47).

116. 4 Nisan 1994'te, iki ya da üç polis memuru Necati Aydın ile Mehmet Ay'a eşlik etmiştir. Bu polis memurları, tutuklular gözaltındayken onları sorgulayanlarla aynı kişiler olamazlar.

117. Tanık, hiçbir zaman Necati Aydın'ın ortadan kaybolmasını ve daha sonra öldürülmesini araştıran yetkililer tarafından sorgulanmamıştır.

10. Yusuf Ercan

118. Tanık, polis memuru olup olayların geçtiği sırada Diyarbakır Emniyet Amirliği'ndeki tutuklulardan sorumlu olan kişiydi. Necati Aydın'ın kişisel eşyalarının alınıp daha sonra kendisine geri verildiğini gösteren belgeyi imzalamıştır (bkz. paragraf 47).

119. Tanık, 4 Nisan 1994'te Necati Aydın ile Mehmet Ay'a Diyarbakır Mahkemesi'ne giderken kimin eşlik ettiğini hatırlamamıştır; ancak tutuklu buldukları yerdeki belgeleri inceleyerek bu polis memurlarının kimlikleri belirlenebilirdi.

11. Ali Uslu

120. Tanık, şu an jandarma olarak görev yapmaktadır. Olayların geçtiği sırada ise Kağıtlı Jandarma Karakolu'nda komutan yardımcısıydı.

121. Söz konusu günde, bir köylü karakola gelmiş ve tarlalarda üç ceset bulunduğunu söylemiştir. Komutalarındaki birkaç askerle birlikte tanık ve amiri, karakoldan yaklaşık beş kilometre ve anayoldan 100 metre uzaklıkta olan olay yerine gitmiştir. Üç adamın nabızlarını kontrol etmişler ve ölü olduklarına karar vermişlerdir.

122. Tanık, cesetlerin bulunduğu bölgeye geldiğinde, üç adamı PKK'nın öldürdüğünü, bunun sebebinin de PKK üyelerinin bu üç adamın Devlet makamları için çalıştığından şüphelenmelerinden kaynaklanabileceğini düşünmüştür.

123. Cesetlerin gömüldüğü yere arabayla gelmek mümkün olamazdı; ancak bir traktör oraya ulaşabilirdi. Ancak, olay yerinin yakınlarında ne tekerlek ne de ayak izi vardı. Aynı şekilde, o civarda hiçbir kan lekesi yoktu. Üç adamın cesetlerin bulunduğu yerde öldürülüp öldürülmediğine dair tanığın hiçbir fikri yoktu. Eğer adamlar orada vurulmuşsa, vurulma sesi çok uzak olduğu için karakoldan duyulmazdı.

124. Olay yerine giden tek yol, Silvan ile Diyarbakır arasından geçen yoldu. Bu yol, tanığın karakolundaki askerler tarafından sürekli gözetim altında tutuluyordu. Bu yol üzerinden giden bütün araçlar ve kişiler aranıyordu.

125. Tanığın amiri, kimlik belgeleri için cesetleri aramış, ancak iki evlilik yüzüğü dışında ölen adamların kimliğini belirleyecek hiçbir şey bulamamıştır. Yaklaşık 40-50 askerden oluşan yardım ekiplerinden de kanıt için bölgeyi aramalarını istemişlerdir. Hiçbir şey bulunmamıştır. Daha sonra yerel savcıya haber vermişler ve soruşturmayı ona devretmişlerdir. Tanığın karakolu, araştırma yapan savcıyı üç ayda bir gelişmeler hakkında bilgilendirmeye devam etmiştir. Tanık, civar köylerin sakinlerinin birşey görüp duyduklarına dair sorgulanıp sorgulanmadıklarını anımsayamamıştır. Eğer önemli bir bilgi olsaydı, söz konusu edilirdi.

12. Cemil Çelik

126. Tanık, şu an jandarma olarak görev yapmaktadır. Olayların geçtiği sırada ise Kağıtlı Jandarma Karakolu'nun komutanıydı. Tanık, yukarıda adı geçen yardımcısı Ali Uslu'nun tarif ettiği olay sırasını doğrulamıştır.

127. Bismil Cumhuriyet Savcısı, tanıktan ölümlerin siyasi bir bağı olup olmadığını belirlemesini istemiştir (bkz. paragraf 58). Ölen kişilerin yargıç tarafından serbest bırakılmalarına karar verildikten sonra ortadan kayboldukları tanığa bildirilmemiştir. Cesetlerin bulunmasından haftalar ve aylar sonra yaptığı araştırma sırasında, tanık cesetlerin bulunduğu yere gitmiş ve önemli bilgiler sağlayabilecek olan yerli halkla konuşmuştur. Sorguladığı kişilerin isimleri üç aylık raporlarına kaydedilmiştir. 1994'ün sonlarında görevini bırakana kadar araştırmasına devam etmiş, ancak araştırma arkasından gelen kişi tarafından devam ettirilmiştir.

128. Ölen adamların ellerini bağlamak için kullanılan ipler tanık ve komutasındaki askerler tarafından kesilmiş ve olay yerinde bırakılmıştır. Tanığa göre iplerin kanıtsal değeri olmadığı için, ipleri alıp incelemenin önemli olmadığını düşünmüştür. Aynı şekilde, olay yerini araştırmalarına yardım etmeleri için ek olarak 40-50 asker istemesini de raporuna kaydetmesine gerek yoktu.

129. Diyarbakır'dan cesetlerin bulunduğu yere doğru giden bir aracın en az iki kontrol noktasından geçmesi gerekiyordu; birisi Diyarbakır'ın hemen dışında bulunan ve Diyarbakır Polisinden polis memurlarının bulunduğu kontrol noktası, diğeri ise Kağıtlı jandarma karakolunun dışında, tanığın komutasındaki askerlerin bulunduğu kontrol noktasıdır. Karakolun yanındaki yoldan çok fazla araç geçmediği için, geçen her araç ve içindeki yolcular tamamen aranıyordu. Polis arabaları ya da ambulanslar bile kontrol ediliyordu.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMASI

130. İlgili iç hukukun açıklaması *Akkoç / Türkiye* davasında bulunabilir (no. 22947/93 ve 22948/93, §§ 42-58, ECHR 2000-X).

HUKUK

I. HÜKÜMET'İN İLK İTİRAZI

131. Hükümet, kabuledilebilirlik sonrası görüşlerinde, iç hukuk yollarının tüketilmediği konusunda ısrar etmiştir. Hükümet, Komisyon'un yalnızca başvuranın 2. madde şikayeti ile ilgili olarak bu konuya değindiğini ve başvuranın yapmış olduğu diğer başvurularla ilgili olarak iç hukuk yollarından yararlanıp yararlanmadığını araştırmadığını belirtmiştir. Hükümet ayrıca, başvuranın şikayetlerini daha etkin bir şekilde takip etmekten korkabileceği iddiasını reddetmiştir, çünkü başvuran basınla ve İnsan Hakları Derneği'nin Diyarbakır koluyla görüşmekten korkmamıştır.

132. AİHM, Komisyon'un kabuledilebilirlik kararında bu konuyla yeterince ilgilendiğini göz önüne alarak, konuyu yeniden incelemenin gerekli olmadığını görmüştür. AİHM, bu nedenle, Hükümet'in ilk itirazını reddetmiştir.

II. AİHM'İN İFADELERİ VE OLAYLARIN TESPİTİNİ DEĞERLENDİRMESİ

A. A. Tarafların iddiaları

1. Başvuran

133. Başvuran, eşi Necati'nin en son polis memurları tarafından Diyarbakır Mahkeme binasına götürülürken sağ olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Başvuran, yargıcın eşinin serbest bırakılmasına karar vermesinin ardından gerçekten serbest bırakıldığına dair hiçbir kayıt olmadığını belirtmiştir. Bu noktada, eşi hala polis memurlarının elindeydi. Eşi serbest bırakılmış olsaydı, binanın çıkışına kadar götürülürdü. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcısının belirttiği gibi, güvenlik nedeniyle tutukluların mahkeme binası çevresinde refakat edilmeden dolaşmasına izin verilmezdi (bkz. paragraf 102). Eğer eşi serbest bırakılmış olsaydı, mahkeme binası dışında bekleyen aile üyeleri her durumda kendisini görürdü. Başvurana göre, eşi, polis memurları tarafından binanın polisler için ayrılmış olan arka kapısından çıkartılmıştır. Başvuran, davalı Hükümet'in olayların

tamamının götürdüğü sonucu yalanlamak için hiçbir kanıt sunmadığını belirtmiştir. Özellikle, Hükümet 4 Nisan 1994'te başvuranın eşini götüren polis memurlarının kimliklerini belirlememiştir. Söz konusu polis memurları, konu hakkında ifade verecek durumda olan tek kişilerdir.

134. Başvuran ayrıca, Devlet ajanlarından başka hiçbir kimsenin eşini öldürmüş olamayacağını belirtmiştir. Üç adamın – halen yaşarken veya çoktan ölmüşken – eğer yetkili makamların izni ile hareket eden ve denetim noktalarından geçme izni bulunan kişiler tarafından söz konusu noktaya götürülmemişlerse, o noktaya nasıl götürüldüklerini anlamak güçtür. Başvuran ayrıca, 9 Nisan 1994 tarihli otopsi raporuna göre, ölümden sonra vücudun katılaşması durumunun henüz başlamamış olmasına dikkati çekmiştir. Bu durum, üç adamın 24 saatten az bir süre önce öldürülmüş olduğunu ve adamların öldürülmelerinden dört gün önce kendilerini ele geçiren kişilerin ellerinde olduklarını göstermektedir. Yetkili makamlar, söz konusu günler boyunca, adamların izlerini bulmak için hiçbir adım atmamıştır. Başvurana göre, bu eylemsizlik yetkili makamların, eşinin Devlet'in bilgisi altında, bir yere götürülmüş olduğunu bilmediklerine işaret etmektedir.

135. Eşinin öldürülmesine ilişkin olarak başvuran, eşinin Devlet tarafından hedef alınan kişi pozisyonuna düştüğünü belirtmiştir. Halkın Emeği Partisi'nin bir mensubu olan ve benzer koşullarda öldürülmüş olan bir yakını olan Vedat Aydın gibi, Necati de Sağlık Çalışanları Sendikası başkanıdır ve yüksek profilli bir militandır. Son olarak başvuran, yetkili bir devlet memurundan diğerine devredilen cesetlerin bir köprü altında bulunduğu bir olaya göndermede bulunan Susurluk raporuna (bkz., *Ülku İkinci*, yukarıda kaydedilen, §§ 92-110) değinmiştir. Bu, Necati Aydın ve diğer iki adamın öldürülmesine yapılan bir gönderme olarak anlaşılmıştır.

2. Hükümet

136. 5 Mayıs 1998 tarihinde sundukları kabul edilebilirlik sonrası görüşlerinde, Komisyon, Strazburg ve Ankara'da görgü tanıklarının dinlemeden önce Hükümet, başvuranın iddialarının hiçbir temele dayanmadığını ileri sürmüştür. Başvuranın ya da eşinin, gözaltında buldukları sırada kötü muameleye maruz kaldıklarına dair hiçbir delil yoktur. Eşi, 4 Nisan 1994 tarihinde serbest bırakılmıştır ve dört gün sonra gerçekleşen ve sorumluluğunun, Devlet ajanlarına yüklenemeyeceği ölümü, soruşturulmaya devam edilmektedir.

B. 38 § 1. (a) madde ve Devlet tarafından varılan sonuçlar

137. Delilleri değerlendirmeden önce AİHM daha önce de yapmış olduğu gibi, AİHS'nin 34. maddesi uyarınca öngörülen kişisel başvuru sisteminin etkin şekilde işlemesi için Devletler'in, başvuruların, uygun ve etkin olarak incelemesini olanaklı kılan tüm gerekli olanakları sağlaması gereğinin büyük önem taşıdığını vurgulamıştır (bkz., *Tanrıkulu/Türkiye* [BD], no. 23763/94, § 70, ECHR 1999-IV). Başvuranın, Devlet ajanlarını AİHS tarafından korunan haklarını ihlal etmekle itham ettiği bu nitelikteki davalara ilişkin işlemlerde, belli durumlarda yalnızca sorumlu Hükümet'in, söz konusu iddiaları doğrulayan ya da çürüten bilgilere erişme imkanı olduğu açıktır. Hükümet'in yeterli açıklama yapmaksızın ellerinde olan bu tür bir bilgiyi sunmaması, başvuranın iddialarının meşruluğuna ilişkin sonuçlar çıkarmaya neden olur ve sorumlu bir Devlet'in, AİHS'nin 38 § 1. (a) maddesi uyarınca yükümlülüklerine uyma düzeyi hususunda olumsuz bir neticeye yol açar (bkz. *Timurtaş/Türkiye*, no. 23531/94, §§ 66 ve 70, ECHR 2000-VI). Aynı durum, Devlet'in bir davada olayların saptanmasını zorlaştıran bilgileri sunmadaki gecikmesi için de geçerlidir.

138. Bu bağlamda AİHM, Hükümet'in, Komisyon'un doküman ve bilgi için taleplerine verdiği cevaba ilişkin bir takım meseleleri gözönünde bulundurduklarını belirtmiştir. Belli

belgeler için kişisel talepler dışında, Hükümet'ten bir çok defa Komisyon'a başvuranın eşinin öldürülmesine ilişkin soruşturmaya ait tüm dokümanları sunması istenmiştir.

139. Sözkonusu dokümanlarla ilgili olarak, AİHM bir grup dokümanın var olduğunun, 1999 senesi Eylül ayında görgü tanıklarının, Komisyon delegeleri tarafından incelenmesi sırasında ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Dokümanların bir kısmı, sözkonusu tarihte Hükümet temsilcileri tarafından meydana getirilmişken, diğer bir kısmı bilirkişi heyetinin toplanmasından sonra ortaya çıkarılmıştır. Sözkonusu dokümanlar, aşağıda kaydedilenleri kapsamaktadır:

(a) Necati Aydın, Mehmet Ay ve Ramazan Keskin'in Diyarbakır Mahkemesi'ne gönderilmesini öngören 4 Nisan 1994 tarihli doküman (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 48).

(b) 18 Nisan 1994 tarihinde Mehmet Naili Aydın'dan alınmış olan ifade (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 56).

(c) 26 Nisan 1994 tarihinde Mehmet Nuri Ay'dan alınmış olan ifade (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 57).

(d) Bismil Cumhuriyet Savcısı'ndan alınmış olan 26 Nisan 1994 tarihli bir mektup (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 58).

(e) 30 Mayıs 1994 tarihli yetkisizlik kararı (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 59).

(f) Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk'tan alınmış olan 3 Mayıs 1995 tarihli mektup (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 60).

(g) Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'ndan alınmış olan 27 Mart 1998 tarihli mektup (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 63).

(h) Diyarbakır Polis Karakolu'ndan alınmış olan 15 Nisan 1998 tarihli mektup (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 64).

(i) 12 Mayıs 1998 tarihinde Hüseyin Karaca'dan alınmış olan ifade (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 65) ve son olarak,

(j) 22 Mayıs 1998 tarihli yetkisizlik kararı (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 66).

140. Talep edilmiş olduğu gibi bu önemli belgeler, Ankara'da görgü tanıklarının ifadesi alınmadan önce ortaya çıkarılmış olsa idi, bu durum Komisyon'un, diğer ilgili görgü tanıklarının teşhis etmesini ve onları Mahkeme'ye çağırmasını mümkün kılardı.

141. Ayrıca AİHM, daha önceki iki olayda Yasemin Aydın ile iletişim kuran Cumhuriyet Savcısı Osman Yetkin'in ya da Necati Aydın'ın (bkz. yukarıda kaydedilmiş olan paragraf 50) serbest bırakılması kararını veren Yargıç Raif Kalkıcı'nın ifade vermek için Komisyon Delegeleri huzuruna çıkmadığını belirtmiştir. Osman Yetkin'in Komisyon Delegeleri huzuruna çıkmamasına ilişkin olarak, Hükümet bulunduğu adresten ayrılıp bilinmeyen bir yere gitmiş olduğu için Yetkin ile iletişim kuramadıklarını belirtmiştir. Yetkin'in yerini tespit etme hususunda ne gibi çalışmalar yaptıklarına ilişkin Hükümet'ten bir açıklama gelmemiştir. Raif Kalkıcı'nın Komisyon delegeleri huzuruna çıkmamasıyla ilgili olarak AİHM, duruşmalar sırasında Hükümet'i temsil etmekte olan avukatın, görgü tanıklarının Komisyon huzuruna çıkmamasına ilişkin resmi bir yazılı açıklama yapılacağını ifade ettiğini gözlemlemiştir. Ancak, Hükümet'ten bu tür bir açıklama gelmemiştir. Kalkıcı'nın, Necati Aydın'ın serbest bırakılması kararını veren yargıç olduğunu ve bu nedenle, Aydın'ı canlı olarak gören son kişilerden biri olduğunu gözönüne alan AİHM, Hükümet'in Kalkıcı'yı Mahkeme'ye çağırmasına ilişkin üzüntülerini sunmuştur.

142. Son olarak AİHM, 4 Nisan 1994 tarihinde Hükümet'in, Necati Aydın'a refakat eden polis memurlarını teşhis etmediğini ve Mahkeme'ye çağırmadığını gözlemlemiştir (bkz. yukarıda kaydedilmiş olan paragraf 13). Hükümet'in, Komisyon'un polis memurlarını şahsen dinlemesine ilişkin kararını sorgulamasıyla ilgili olarak (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 13), AİHM şu an bu Mahkeme için geçerli olduğu gibi, bir görgü tanığının olayların değerlendirilmesiyle ilişkili olup olmadığına, ilişkiliyse, bunun derecesine ve bu tür görgü tanıklarından ifadenin

ne şekilde alınması gerektiğine karar vermenin Komisyon'un yükümlülüğü olduğunu hatırlatmıştır (bkz. *Orhan/Türkiye*, no. 25656/94, § 271, 18 Haziran 2002).

143. AİHM, Hükümet'in Komisyon'un ilgili dokümanlar, bilgi ve görgü tanıklarına ilişkin taleplerine cevap olarak gecikmeler ve ihmaller hususunda hiçbir tatmin edici açıklamada bulunmamış olduğu sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, bu hususta Hükümet'in tutumundan gerekli sonuçları çıkarabileceği kanısındadır. Ayrıca AİHM, sorumlu Hükümet'in Sözleşme işlemlerindeki işbirliğinin önemine atıfta bulunarak (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 137) ve bu nitelikteki bir ifade-alma uygulamasından doğabilecek kaçınılmaz zorlukların farkında olarak (bkz. *Timurtaş*, yukarıda kaydedilen, § 70), Hükümet'in AİHS'nin 38 § 1. (a) maddesi uyarınca, olayları tespit etme görevinde Komisyon'a ve AİHM'ye tüm gerekli olanakları sağlama yükümlülüğünü yerine getiremediği sonucuna varmıştır.

C. AİHM'nin olayları değerlendirmesi

144. Başvurana göre, kocası Necati Aydın yargıcın 4 Nisan 1994 tarihindeki kararı ardından hiçbir zaman fiziksel olarak serbest bırakılmamıştır. Daha sonra vurulmuş ve Devlet ajanları tarafından öldürülmüştür. Hükümet bunu reddetmiştir.

145. AİHM ilk olarak, gözaltında tutulan kişilerin savunmasız bir durumda olduklarını ve yetkili makamların, onları korumakla yükümlü olduklarını hatırlatır. Daha önce, bir kişinin sağlığı yerinde olduğu halde gözaltına alınması ve serbest bırakıldığı sırada vücudunda yaralanma izlerinin görüldüğü durumlarda Devlet, bu yaralanmaların ne şekilde oluştuğuna dair makul bir açıklamada bulunmakla yükümlüdür (bkz., diğer yetkili makamlar arasında, *Selmouni/Fransa* [BD], no. 25803/94, § 87, ECHR 1999-V). Yetkili makamların bir kişinin gözaltında tutulduğu sırada gördüğü muameleye ilişkin açıklamada bulunma yükümlülüğü, özellikle kişinin hayatını kaybettiği durumlarda kesinlikle gereklidir (bkz. *Salman/Türkiye* [BD], no. 21986/93, § 99, ECHR 2000-VII). Bu nedenle yetkili makamlar, serbest bırakılana kadar tutuklu kişinin sağlık durumunda sorumludur ve tutuklu bir kişinin serbest bırakıldığını kanıtlamak sorumlu Devlet'in yükümlülüğüdür.

146. AİHM, başvuranın eşinin polis tarafından 18 Mart 1994 tarihinde gözaltına alındığının ve 4 Nisan 1994 tarihinde serbest bırakılmasına karar veren Diyarbakır Mahkemesi'nin huzuruna çıkarıldığının taraflar arasında ihtilafı olmadığını belirtmiştir. İhtilafı olan durum, Necati Aydın'ın Hükümet tarafından iddia edildiği gibi 4 Nisan 1994 tarihinde fiziksel olarak serbest bırakılıp bırakılmadığıdır.

147. Deliller değerlendirilirken, AİHM genel olarak "makul şüphenin ötesinde" kanıt standardını uygular (bkz. *İrlanda/İngiltere*, 18 Ocak 1978 tarihli karar, A Serisi no. 25, sayfa 64-65, § 161). Bu tür bir kanıt, yeterli derecede güçlü, açık ve uygun sonuçların bir arada varolmasından ya da benzer reddedilemeyecek fiili karinelerin bir arada varolmasından kaynaklanabilir. Söz konusu olayların, tamamen veya büyük ölçüde, yetkili makamların yegane bilgisi dahilinde bulunduğu durumlarda, gözaltında tutuldukları sırada onların kontrolünde tutulan kişilerin durumunda olduğu gibi, yaralanma ve gözaltında tutulma sırasında ortaya çıkan ölümler hususunda güçlü fiili karineler belirecektir. Aslında tatmin ikna edici bir açıklamada bulunma hususundaki beyyine külfetinin, yetkili makamlara ait olduğu kabul edilebilir (bkz. *Salman*, yukarıda kaydedilen, § 100).

148. Sonuç olarak, Hükümet'in sahip olduğu çok önemli dokümanları, başvurunun incelenmesinin ileri aşamalarına kadar ortaya çıkarmamasına, polis memurlarını teşhis etmemelerinin (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 13) ve AİHM'nin olayları tespit etmesini önleyecek biçimde diğer önemli görgü tanıklarını Mahkeme'ye çağırılmalarının (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf

12) eklendiği sözkonusu davaya benzer davalarda, dokümanların ve görgü tanıklarının, başvuran tarafından ileri sürülen iddiayı neden doğrulayamadıklarını sonuca ulaşacak şekilde tartışmak Hükümet'in yükümlülüğüdür (bkz. *Akkum ve Diğerleri/Türkiye*, no. 21894/93, § 211, 24 Mart 2005).

149. Hükümet, teşhis edemedikleri ve Mahkeme'ye çağırmadıkları görgü tanıklarının, başvuranın iddiaları ile bağlantılı olacak delilleri olmadığı sonucu çıkarılabilecek hiçbir iddia ileri sürmemiştir.

150. Daha da önemlisi AİHM, sözkonusu başvuruya yol açan olayların gerçekleştiği tarihte bir tutuklu, Cumhuriyet Savcısı ya da yargıç tarafından serbest bırakıldığı zaman Diyarbakır Mahkemesi'nde salıverilmeye ilişkin dokümanların düzenlenmesi hususunda bir uygulama olmadığını gözlemlemiştir (bkz. yukarıda kaydedilen paragraflar 93 ve 102). Suçlulara yalnızca Mahkeme binasının kapısına kadar (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 93) ya da Mahkeme binası dışında güvenli bir bölgeye kadar eşlik edilecek (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 102) ve orada serbest bırakılacaklardır.

151. AİHM ayrıca, olayların gerçekleştiği tarihte Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yargı yetkisi kapsamına giren bir suç işlemiş olmasından şüphe edildiği için polis tarafından gözaltına alınan bir şüphelinin, gerekli bir takım koruma vasıtalarından faydalanmasının engellenmiş olduğunu gözlemlemiştir. Özellikle bu tür suçluların, itham edilene kadar avukatlarına erişme imkanları olmamıştır. Ayrıca, yargıç huzuruna çıkarılmaları gerekmeden önce 30 güne kadar gözaltında tutulabilmeleri mümkün olmuştur. Aile üyelerine veya yasal temsilcilere, şüphelilerin hangi tarih ve zamanda yargıç huzuruna çıkarılacakları hususunda bilgi verilmemiştir.

152. Suçlulara sağlanması gereken etkin koruma vasıtalarının önemi aşırı şekilde vurgulanamaz. AİHS'nin 5. maddesi uyarınca şikayetler incelenirken AİHM, bir demokraside yetkili makamlarca keyfi olarak gözaltında tutulma durumundan korunmaya ilişkin kişi haklarını teminat altına almaya dair maddedeki garantilerin asıl önemini vurgulamıştır (bkz., diğerleri arasında, *Timurtaş*, yukarıda kaydedilen, § 103, ve orada kaydedilen davalar). Tehlikede olan konuların, koruma vasıtalarının yokluğunda hukukun üstünlüğünün zarar görmesi ile sonuçlanacak ve suçluları, yasal korumanın en temel şekillerinin ötesinde tutacak şekilde kişilerin fiziksel özgürlüklerinin korunması ve kişisel güvenlik olduğu sonucuna varmıştır (bkz. *Kurt/Türkiye*, 25 Mayıs 1998 tarihli karar, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-III, § 123).

153. Şahısların Zorla Kaybolmadan Korunmaları Hakkında Bildirge'nin 11. maddesi de gözönüne alınabilir (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı 47/133, tarih 18 Aralık 1992). Sözkonusu maddeye göre, "özgürlükten mahrum bırakılan tüm kişiler, gerçekten serbest bırakıldıkları ve ayrıca, haklarını korumak için fiziksel bütünlükleri ve güçlerinin teminat altına alındığı koşullarda serbest bırakıldıkları hususunda güvenilir bir teyide izin verecek şekilde serbest bırakılmalıdır".

154. Hükümet'in yukarıda kaydedilmiş olduğu gibi 4 Nisan 1994 tarihinde Necati Aydın'a eşlik eden polis memurlarını teşhis edememesi ve Mahkeme'ye çağırmasını ve salıverilmeye ilişkin bir doküman bulunmamasını gözönüne alan AİHM, Hükümet'in Necati Aydın'ın aslında 4 Nisan 1994 tarihinde Diyarbakır Mahkemesi'nden serbest bırakılmış olduğuna dair beyyine külfetinden kurtulamadığı sonucuna varmıştır. AİHM, Necati Aydın'ın Devlet gözetiminde kalmış olduğunu tespit etmiştir. Buna bağlı olarak, Hükümet'in yükümlülüğü Necati Aydın'ın hala Devlet ajanlarını elinde bulduğu sırada nasıl öldürülmüş olduğunu açıklamaktır. Hükümet tarafından bu tür bir açıklama yapılmamasını gözönünde bulunduran AİHM, Hükümet'in Necati Aydın'ın öldürülmesine ilişkin açıklamada bulunamadığı sonucuna varmıştır.

III. AİHS'NİN 2. MADDESİNİN İHLAL EDİLMİŞ OLDUĞU İDDİASI

155. AİHS'nin 2. maddesi aşağıda kaydedildiği gibidir:

“1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurma kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması için;
- b) Usulüne uygun olarak yakalamak için veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
- c) Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.”

A. Necati Aydın'ın Öldürülmesi

1. 1. Tarafların Görüşleri

156. Başvuran, eşinin AİHS'nin 2. maddesinin ihlali anlamına gelecek şekilde Devlet ajanları tarafından öldürüldüğünü ifade etmiştir.

157. Hükümet, başvuranın eşinin iddia etmiş olduğu şekilde öldürüldüğünü reddetmiştir. Başvuranın eşinin Mahkeme binasını, yargıç serbest bırakılmasına karar verdikten hemen sonra terk etmiş ve kişisel eşyalarının kendisine iade edilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Necati Aydın'ın serbest bırakılması ve öldürülmesi arasında geçen 4 ila 5 günlük süre, yetkili makamları şahsın ölümüne dahil edebilmek için çok uzundur. Hükümet, iddialarını desteklemek için başvuran tarafından hiçbir delil sunulmadığını ileri sürmüştür.

2. 2. AİHM'nin Değerlendirmesi

158. Yaşam hakkını koruma altına alan ve yaşamdan mahrum bırakılmanın haklı gösterilebileceği durumları ortaya koyan 2. madde, AİHS'deki en temel koşullardan biridir ve hiçbir derogasyona izin verilemez. 3. madde ile birlikte, 2. madde Avrupa Konseyi'ni oluşturan demokratik toplumlardan temel değerlerinden birini ortaya koyar. Yaşamdan mahrum bırakılmanın haklı görülebileceği koşullar, kesin bir şekilde yorumlanmalıdır. Kişilerin korunması için bir vasıta görevini gören AİHS'nin kapsam ve amacı, 2. maddenin yorumlanması ve koruma vasıtalarını pratik ve etkin bir hale getirmek için uygulanmasını da gerektirir (bkz. *McCann ve Diğerleri/İngiltere*, 27 Eylül 1995 tarihli karar, A Serisi no. 324, sayfa 45-46, § 146-47).

159. 2. maddenin metni bir bütün olarak okunduğu zaman, yalnızca kasıtlı adam öldürmeleri değil aynı zamanda, kasıtsız bir sonuç olarak yaşamdan mahrum bırakılma ile sonuçlanabilecek “güç kullanımı”na izin verilen durumları da kapsadığını gösterir. Ancak, öldürücü gücün kasıtlı ve niyet edilmiş kullanımı, gerekliliğinin değerlendirilmesinde göz önüne alınması gereken faktörlerden yalnızca biridir. Güç kullanımlarından herhangi biri, 2. maddenin alt paragrafları olan (a) ve (c)de ortaya konan amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan “kesinlikle gerekli” ibaresinden daha fazla olmamalıdır. Bu terim, AİHS'nin 8. maddesinin 2. paragrafı ve 11. maddesi uyarınca Devlet eylemlerinin, “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığına karar vermede normalde uygulanandan daha sıkı ve zorlayıcı bir gereklilik testine başvurulması gerektiğini gösterir. Sonuç olarak, kullanılan güç izin verilmiş amaçların gerçekleştirilmesi ile sıkı sıklıya orantılı olmalıdır (*ibid.*, sayfa 46, §§ 148-49).

160. 2. maddenin sağladığı korumanın önemi gözönüne alındığında AİHM, yalnızca Devlet ajanlarının hareketlerini değil aynı zamanda bunu çevreleyen tüm koşulları değerlendirerek yaşamdan mahrum bırakmaları, en dikkatli incelemelere tabi tutmalıdır. 2. maddenin 2. paragrafindan belirtilen amaçların birini gerçekleştirmek için Devlet ajanları tarafından güç kullanımı, zamanında iyi amaçlar için geçerli olarak algılanan dürüst bir düşünceye dayanan fakat zamanla yanlış anlaşılabilen durumlarda haklı görülebilir (*ibid.*, sayfa 58-59, § 200).

161. AİHM daha önce, Hükümet'in en son Devlet ajanlarının ellerinde olduğu sırada canlı olarak görülen ve daha sonra vahşi bir ölümle hayatı son bulan Necati Aydın'ın (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 154) öldürülmesine ilişkin bir açıklamada bulunmadığını tespit etmiştir. Sonuç olarak, Necati Aydın'ın öldürülmesi hususunda AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir.

B. Soruşturmanın yetersiz olduğuna ilişkin iddialar

1. Tarafların Görüşleri

(a) (a) Başvuran

162. Başvuran, eşinin ortadan kaybolması ve müteakip ölümüne ilişkin soruşturmanın, sözkonusu maddenin usuli gereklerine uyulmadığını gösterecek şekilde yetersiz olduğunu belirterek AİHM'den AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğini saptamasını istemiştir. Başvuran, eşinin öldürülmesine ilişkin soruşturmada özellikle aşağıda kaydedilen eksiklikleri tespit etmiştir:

(a) Onaylanmamış olduğu halde alıkonmasının beş günü boyunca, 4 Nisan 1994 ve 9 Nisan 1994 tarihleri arasında, yetkili makamlar Necati Aydın'ı bulmaya çalışmak için çaba göstermemiştir, özellikle Necati Aydın'a Mahkeme binasına kadar eşlik eden polis memurları sorgulanmamıştır,

(b) Cesetlerin bulunmuş olduğu yerde hiçbir adli araştırma yapılmamıştır,

(c) Necati Aydın'ın vücudu üzerinde tam bir otopsi yapılmamıştır,

(d) Kullanılmış silah tipini veya müteveffanın sözkonusu noktada öldürülüp öldürülmediğini tespit etmek için hiçbir girişimde bulunulmamıştır,

(e) Eşinin ellerinin arkasında bağlanması için kullanılmış olan ip olay yerinde öylece bırakılmış ve herhangi bir adli test uygulanmak üzere alınmamıştır,

(f) Adli amaçlarla hiçbir fotoğraf çekilmemiştir,

(g) Yetkili makamlar, Necati Aydın'ın bilgi vermesi mümkün olan yakınlarının ifadelerini almamışlardır,

(h) Araştırmaya dahil olan Cumhuriyet Savcılarının ve araştırma görevlilerinin her biri, müteveffanın teröristler tarafından öldürülmüş olduğu kanısındadır,

(i) Araştırma dosyası, jandarmaların verdiği faille ilgili hiçbir bilgi olmadığına ilişkin üç aylık yanıtlardan oluşmaktadır. Ancak, faileri bulmak amacıyla bir hazırlık çalışması yapılmış olduğuna dair hiçbir delil bulunmamaktadır.

(b) (b) Hükümet

163. Hükümet, terörizme karşı mücadele failerin teşhis edilmesini zorlaştırmış olduğu halde, başvuranın eşinin öldürülmesine ilişkin soruşturmanın, kesintiye uğramadığını ve halen devam etmekte olduğunu belirtmiştir. Sözkonusu davanın, Devlet ajanları tarafından bir kişiye karşı yapılan kasıtlı bir eylemle değil, kişiler arasında vuku bulmuş olan olaylara ilişkin suç tah-

kikatiyla ilgili oluğunu vurgulamışlardır. AİHS, soruşturmanın süresi ve şekline ilişkin belirli hiçbir hakkı içermemektedir.

3. 3. AİHM'nin değerlendirmesi

164. AİHM, AİHS'nin 2. maddesi uyarınca yaşam hakkının korunması yükümlülüğünün, Devlet'in AİHS'nin 1. maddesi uyarınca "kendi yetki alanı içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanımaya" ilişkin genel görevi ile bağlantılı olarak yorumlandığında, kişiler güç kullanımı sonucunu öldürüldüklerinde etkin bir resmi soruşturmanın yapılmasını gerektirdiğini hatırlatır (bkz., *mutatis mutandis*, *McCann ve Diğerleri*, yukarıda kaydedilmiş olan, sayfa 49, § 161, *Kaya/Türkiye*, 19 Şubat 1998 tarihli karar, *Raporlar* 1998-I, sayfa 329, § 105). Bu bağlamda AİHM, Hükümet tarafından belirtilenin aksine, sözkonusu yükümlülüğün adam öldürmeye, Devlet'in bir ajanının neden olduğu açık olan davalarla sınırlı olduğunu belirtir (bkz. *Salman*, yukarıda kaydedilmiş olan, § 105).

165. Soruşturma yapmakta olan yetkililerin, Necati Aydın'ın ortadan kaybolmasına ilişkin bilgilendirilip bilgilendirilmedikleri konusuna dair AİHM, ilk olarak Sezgin Tanrikulu ve Arif Altinkalem isimli avukatların müteveffa ile ilgili bilgi almak için 5 Nisan 1994 tarihinde Diyarbakır Mahkemesi'ne gittiklerini gözlemlenmiştir (bkz. yukarıda kaydedilen paragraflar 96 ve 100). Mahkeme'de kendilerine Necati Aydın'ın PKK'ya katılmaya gitmiş olabileceğini söyleyen Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk ile karşılaşmışlardır. Bu iki avukat tarafından Komisyon delegelerine verilen güvenilir ve tutarlı ifadeleri gözönüne alan AİHM (bkz. yukarıda kaydedilen paragraflar 91-97 ve 98-100), verdikleri ifadelerin doğruluğundan şüphe etmek için bir neden göremektedir. Ancak, Selçuk'un delegelere avukatlarla karşılaştığını hatırlamadığını bildirdiğini belirtmiştir (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 106). Delegelere verdiği ifadenin kaçamak nitelikte olduğu görgü tanığını güvenilirliği hakkında AİHM'nin ciddi şüpheleri bulunmaktadır. Ayrıca AİHM, kendisi tarafından ifade edilmiş olan bazı görüşlerin niteliğinden endişe duymaktadır. Bu bağlamda AİHM, özellikle yalnızca yargıçların kişisel görüşlerini yansıtan (bkz. yukarıda kaydedilmiş olan paragraf 105) Mahkeme'nin beraat hükümlerine ilişkin yorumlarına ve PKK ile bağlantısı olduğundan şüphe edilen fakat bu konuda hiçbir delil olmayan devlet memurlarının yerlerinin değiştirildiğine ilişkin sözlerine (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 107) işaret etmiştir. AİHM, savcı yardımcısından gelen bu tür yorumların, hukukun üstünlüğü ilkesine itibar edilmediğini gösterdiği sonucuna varmıştır.

166. Ayrıca, Necati Aydın'ın ortadan kaybolmasından sonra fakat cesedinin bulunmasından önce, Yasemin Aydın isteği üzerine Cumhuriyet Savcısı Osman Yetkin ile görüşmüştür. Yasemin Aydın delegelere, Selçuk, bir grup yargıç ve Cumhuriyet Savcısının da aynı zamanda odada bulduklarını söylemiştir. Selçuk'a göre, sözkonusu görüşme gerçekleşmemiştir. Ancak Hükümet, görüşmenin gerçekleşmiş olduğunu açık şekilde reddetmemiştir, ve Yetkin'i ve diğer iki yargıç Mahkeme'ye çağırılmayarak (bkz. yukarıda kaydedilmiş olan paragraf 12), yalnızca Sözleşme organlarının olayları tespit etme olasılığını engellemekle kalmamış, aynı zamanda Yasemin Aydın'ın ifadesini çürütme olasılığını da yok etmiştir.

167. Sonuç olarak AİHM, yetkili adli makamlara Necati Aydın'ın ortadan kaybolmasının derhal bildirilmiş olduğu sonucuna varmıştır. Bu nedenle, bildirildiği andan itibaren sözkonusu yetkili makamlara, Necati Aydın'ın ortadan kaybolmasına ilişkin etkin bir soruşturma açma yükümlülüğü yüklenmiştir.

168. Hükümet tarafından sözkonusu makamların, ortadan kaybolmayı takip eden günlerde herhangi bir adım atıldığını gösteren hiçbir doküman sunulmamıştır. Özellikle, ve başvuranın belirtmiş olduğu gibi, Necati Aydın'a Mahkeme binasına kadar eşlik eden polis memurlarının

teşhis edildiği ve sorgulandığını gösteren hiçbir doküman bulunmamaktadır. Selçuk'un belirtmiş olduğu gibi, bu olumsuz durumun nedeninin sözkonusu şahısların sorgulanmasının yetkili makamlarca önemli görülmediği olması mümkündür (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 103). Her halükarda, polis memurları Selçuk tarafından teşhis edilmiş ve sorgulanmış olsaydı dahi, Selçuk sözkonusu polis memurlarının isimleri ya da ifadelerini kaydetmeyeceğini açıkladığı için, ifadeleri kaydedilmiş olmayacaktı (bkz. yukarıda kaydedilmiş olan paragraf 103).

169. Ayrıca AİHM, Necati Aydın'ı gözaltına alan terörle mücadele şubesi polis şefi ve aynı zamanda Necati Aydın'ın, Diyarbakır Mahkemesi'ne gönderilmesini isteyen (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 48) yetkili olan Ramazan Sürücü'nün, kendisinden ifade alınması sözkonusu tarihte oldukça gerekli olduğu halde, yetkili makamlarca hiçbir zaman sorgulanmamış olduğunu gözlemlemiştir. Benzer şekilde, sorumlu Hükümet tarafından Necati Aydın'ın Diyarbakır Mahkemesi'ne gönderilmesini denetleyen polis memuru olan Ertan Uzundağ'ın (bkz. yukarıda kaydedilen paragraf 64) sorgulanmış olduğunu gösteren hiçbir doküman sunulmamıştır.

170. AİHM, birçok insanın güney-doğu bölgesinde öldürülmekte olduğu günlerde Cumhuriyet Savcılarının pasif kaldığı sonucuna varmıştır.

171. Başvuranın eşinin öldürülmesine ilişkin olarak AİHM, Necati Aydın'ın cesedinin bulunmasının, 2. madde uyarınca ölümünü çevreleyen koşullara ilişkin etkin bir soruşturma açma yükümlülüğünü beraberinde getirmiş olduğu *ipso facto* kanısındadır (bkz., *mutatis mutandis*, *Ergi/Türkiye*, 28 Temmuz 1998 tarihli karar, *Raporlar* 1998-IV, sayfa 1778, § 82, ve *Yaşa/Türkiye*, 2 Eylül 1998 tarihli karar, *Raporlar* 1998-VI, sayfa 2438, § 100). Ayrıca, CMUK'nın 153. maddesi uyarınca kendi yargı yetkisi dahilinde işlenmiş bir suçun bildirildiği bir Cumhuriyet Savcısı, olayla ilgili gerekli soruşturmaları açma yükümlülüğü altındadır.

172. Etkili soruşturma yapma yükümlülüğü, uygun olduğu hallerde, muhtemel kötü muamele ve yaralanma izlerinin tam ve doğru olarak elde edilmesini ve ölüm sebebi dahil olmak üzere klinik bulguların objektif analizini kapsar (bkz. yukarıda anılan *Salman*, § 105).

173. Jandarmaların 9 Nisan 1994 tarihinde hazırladığı rapordan (bkz yukarıdaki 52. paragraf) ve Komisyon delegelerine bu jandarma subaylarınca verilen ifadeden (bkz. yukarıdaki 120-25. ve 126-29. paragraflar), cesedin bulunduğu yerde detaylı bir inceleme yapılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, AİHM, başvuran tarafından ortaya konulan noksanlıklara atıfta bulunacak (bkz. yukarıdaki 162. paragraf) ve ayrıca tam otopsinin önemini vurgulayacaktır.

174. AİHM, Cumhuriyet Savcısı Rıdvan Yıldırım ve Dr. Fevzi Kaymak tarafından 9 Nisan 1994 tarihinde hazırlanan raporun, yalnızca, üç ceset üzerinde bulunan mermi giriş ve çıkış deliklerinin sayısını içerdiğini not eder. Muayeneyi yapan Dr. Kaymak, görüldüğü kadarıyla, mermi izlerinin ya da diğer kanıtların hala vücutta olma olasılığını dikkate almamıştır. Merminin hangi mesafeden atıldığı veya kullanılmış olan silahın tipini belirlemeye yönelik hiçbir girişimde bulunulmamıştır. Ölümün bir kurşun yarasından kaynaklandığı tespiti, Dr. Kaymak ve Cumhuriyet Savcısı Rıdvan Yıldırım'ın tam otopsinin gerekli olmadığı sonucuna varmaları için yeterli olmuştur (bkz. yukarıdaki 53. paragraf).

175. Son olarak, Necati Aydın'ın vücudunda birkaç ekimoz gözlemlenmesine rağmen, hiçbir detaya girilmemiş ve bunların nasıl oluştuğunun belirlenmesine dair hiçbir girişimde bulunulmamıştır. Dolayısıyla bu rapor, cinayet faillerinin ve ölüm nedeninin gerçekten belirlenmesinde faydalı olabilecek herhangi bir ipucu ortaya koymaya muktedir değildir.

176. AİHM'nin Bismil Cumhuriyet Savcısı Rıdvan Yıldırım tarafından yapılan soruşturmaya ilişkin olarak yalnızca eleştirel mütalaası bulunabilir. Örneğin, Yıldırım, soruşturmasının başlangıcında Necati Aydın'ın ve diğer iki merhumun teröristlerce öldürüldüğüne ve bu sebeple kendisinin cinayeti soruşturma yetkisi olmadığına karar vererek dosyayı Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'na göndermiştir (bkz. yukarıdaki 59. paragraf).

177. Yıldırım'ın öldürülenlerin gerçekten PKK mensuplarınca öldürüldüğü sonucuna varmasından önce, Hükümet tarafından, ciddi adımlar atıldığını gösteren hiçbir belge sunulmamıştır.

178. Yıldırım'a 10 Nisan 1994 kadar erken bir tarihte Necati Aydın'ın kimliği hakkında ve 4 Nisan 1994 tarihinde Diyarbakır Mahkemesi'nin beraat kararını vermesinden beri kayıp olduğu hakkında bilgi verilmiş olmasına rağmen, Yıldırım, Necati Aydın'ı 4 Nisan 1994 tarihinde Diyarbakır Mahkemesi'ne getiren polis memurlarının kimliklerini tespit etmeye yönelik hiçbir adım atmamıştır. Aynı şekilde, Adliye binasında Necati Aydın'ı görmüş veya duymuş olabilecek personele de soru sormamıştır. Buna ek olarak, Diyarbakır'dan cesetlerin bulunduğu yere doğru yol alan her aracın en az iki kez aranacağı gerçeği (bkz. yukarıdaki 124 ve 129. paragraflar), Yıldırım'ın, üç kişinin, bir ya da her iki kontrol noktası tarafından fark edilmeden, gömülecekleri yere götürülmüş olamayacağını anlamasını sağlamalıydı. Ancak, ne Komisyon'a ne de AİHM'ye, Yıldırım'ın bu kontrol noktalarındaki personeli sorguladığına dair hiçbir belge sunulmamıştır.

179. Dolayısıyla, her ne kadar Türk ceza hukuku kapsamında yükümlülüğü bulunsa da, Yıldırım'ın 30 Nisan 1994 tarihinde üç kişinin teröristler tarafından öldürüldüğü ve sonunda da yetkisi olmadığına karar vererek dosyayı Diyarbakır Mahkemesi'ne göndermesinden önce hiçbir detaylı hazırlık soruşturması yürütmediği görülmektedir (bkz. yukarıdaki 59. paragraf).

180. AİHM, olayların sorumluluğunun PKK'ya yüklenmesinin, takip eden soruşturmaya dair ve adli işlemler açısından özel bir ehemmiyetinin olduğunu not eder, zira terör suçlarına bakma yetkisi Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne verilmiştir (bkz. yukarıda anılan *Akkoç*, § 90).

181. AİHM, 22 Mayıs 1998 tarihinde Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'nın verdiği, yani Yıldırım'ın 30 Mayıs 1994 tarihinde verdiği görevsizlik kararının varsayımlar temelinde alındığına dair vardığı sonuca katılmaktadır (bkz. yukarıdaki 66. paragraf). Ancak, savcılardan bu bariz sonuca varmasının dört yıl sürmesinden dolayı esef duyar.

182. AİHM, bu dört yıl zarfında hiçbir detaylı adım atılmadığını (bkz. yukarıdaki 59-66. paragraflar) ve bu süre zarfında atılan adımların, Genel Müdürlük tarafından gönderilen yazıların soruşturma yetkililerinin eline geçmesinden sonra gerçekleştiğini gözlemler; bu yazılarla soruşturma yetkililerine, AİHS kurumlarının başvuruyu incelemesi konusundaki gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir.

183. Bu dört yıllık sürede atılan adımlardan birisi, 5 Mayıs 1995 tarihinde, cinayetlerin, AİHS organlarına başvuruda bulunabilmek amacıyla PKK tarafından gerçekleştirildiği kanısında olan Selçuk tarafından Genel Müdürlüğe gönderilen **yazıdır**. AİHM'ye göre, Selçuk'un görüşü, o tarihte bölgedeki benzer cinayetlerde yürüttükleri soruşturmalarda savcılardan sergilediği yaklaşımı özetlemektedir. Cumhuriyet Savcısı Güngör'ün açıkça ifade ettiği üzere, " O tarihte bölgede bir öldürme vakasının soruşturmasında, başlangıç noktası, ölümü gerçekleştirenlerin PKK mensubu olduğu idi. Faillerin PKK mensubu olmadığına dair kanıt ortaya çıktığı takdirde, diğer olasılıklar da soruşturulurdu" (bkz. yukarıdaki 113 paragraf). Ancak, - AİHM'nin bildiği kadarıyla - bu davada bu tür bir kanıtın ortaya çıkmamasına rağmen, Diyarbakır Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı dört yıl sonra, cinayete PKK'ın karıştığına dair hiçbir kanıt olmadığına karar vermiş (bkz. yukarıdaki 66. paragraf) ve 1998 yılında dosyayı Bismil Cumhuriyet Savcılığı'na geri göndermiştir.

184. 1998 yılında soruşturma dosyasının tekrar kendisine gönderilmesinden sonra Bismil Cumhuriyet Savcısı'nın yürüttüğü soruşturmaya ilişkin olarak, AİHM yine, sunulan belgelerden anlaşılacağı üzere hiçbir detaylı girişimde bulunulmadığını gözlemler. Bismil Cumhuriyet Savcısı'nın tek girişimi, 7 Mayıs 1999 ve 23 Haziran 1999 tarihlerinde (bkz. yukarıdaki 71. ve 73. paragraflar) Genel Müdürlüğe, cesetlerin bulunduğu yerde mermiye rastlanmadığı, soruşturmanın devam ettiği ve Savcılığın soruşturmanın gidişatından her üç ayda bir haberdar edildiğini

ifade ettiği yazıları göndermiş olmasıdır. Jandarmalarca hazırlanan bu üç aylık, şekli raporlara ilişkin olarak, AİHM bu raporların herhangi bir soruşturma kanıtı olarak görülemeyeceğini tespit etmiştir. AİHM, geçen bunca seneden sonra, cesetlerin bulunduğu yerde yapılan mükerrer keşiflerin, nasıl olup da faillerin kimliğine dair ipuçlarını ortaya çıkarmaya muktedir olduğunu anlamamaktadır (bkz. yukarıdaki 72. paragraf).

185. Yukarıda değinilen incelemesinde belirlenen çok ciddi noksanlıklar çerçevesinde, AİHM, AİHS'nin 2. maddesinin gerektirdiği gibi başvuranın kocasının öldürülmesine yönelik olarak yerel mercilerin, yeterli ve etkili bir soruşturma bir yana, anlamlı bir soruşturma yapmadığı sonucuna varmıştır.

186. Dolayısıyla, AİHM, usule ilişkin kolu bağlamında AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

IV. AİHS'NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİALARI

187. Başvuran, gözaltında tutulduğu esnada gözlerinin bağlandığını ifade etmiştir. Gözlerinin kapatılmasının, alıkonulan kişinin yönünü kaybettirdiğini bu kişiyi alıkoyan ve soruya çekenlerin önünde savunmasız duruma soktuğunu öne sürmüştür. Başvuran, ayrıca, işkence yapılırken kocasının çığlıklarını dinlemek zorunda bırakıldığını ifade etmiştir. Kendisine tokat atıldığını; kocasına baskı yapmak amacıyla polislerin kendisini çırılçıplak soymakla tehdit ettiğini ve kocasının sonunun Yusuf Ekinci gibi olabileceğini söylemiştir (bkz. yukarıdaki 78. paragraf). Ayrıca, bütün bunlar kendisine yapılırken, altı aylık hamile idi.

188. Polis gözaltındayken, kocasının maruz kaldığı muameleye ilişkin olarak, başvuran, kocasının çıplak ve ıslak halde sorguya çekildiğini ve işkence yapılırken bağırdığını duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, AİHM'nin dikkatini, Necati'nin vücudunun yara berelerle kaplı olduğunu gösteren 9 Nisan 1994 tarihli otopsi raporuna da çekmiştir.

189. Başvuran, gerek kendisinin gerekse kocasının serbest bırakılmasından sonra hazırlanan ve ikisinde de yara bere izine rastlanmadığının ifade edildiği tıbbi raporların herhangi bir değerinin olmadığını zira bunların düzgün bir tıbbi muayene yapılmadan hazırlandığını; doktorun sadece, polislerin de bulunduğu ortamda, kendisine herhangi bir şikayetin olup olmadığını sorduğunu belirtmiştir.

190. AİHS'nin 3. maddesi şöyledir:

“Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.”

191. Hükümet, başvuranın veya kocasının, gözaltındayken kötü muamele veya işkenceye maruz kaldığını reddetmiştir. Bu iddiaların olgusal açıdan bir temeli olmadığını öne sürmüştür.

192. AİHM, bir kişinin sağlığı yerindeyken polis gözaltına alınıp serbest bırakıldığında sağlığının zarar gördüğünün tespit edildiği durumda, bu tahribatın nasıl meydana geldiğine dair makul açıklamayı yapmak görevinin sorumlu Devlet'e ait olduğunu tekrarlar (bkz. diğerlerinin yanı sıra yukarıda anılan *Selmouni*, § 87).

193. AİHM, başvuranın kocasının ölene değin Devlet görevlilerinin elinde olduğunu hali-hazırda tespit etmiştir (bkz. yukarıdaki 154. paragraf). Hükümet'in, başvuranın kocasının vücudundaki izlerin, gözaltından önce mevcut olduğunu ileri sürmediğini gözlemler. Her halükarda, 4 Nisan 1994 tarihli tıbbi rapora göre, başvuranın kocasının vücudunda kötü muamele izleri bulunmamaktaydı (bkz. yukarıdaki 46. paragraf). Dolayısıyla, başvuranın vücudundaki bu yaralanmaların 4 ve 9 Nisan 1994 tarihleri arasında gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Hükümet tara-

findan, Necati Aydın'ın vücudundaki izler ve yaralara dair, makul bir açıklama bir yana, hiçbir açıklama yapılmamıştır.

194. Bu yaralanmaların niteliğine ilişkin olarak, AİHM, bunların büyük çaplı olduğunu ve 9 Nisan 1994 tarihli rapora göre, alınan darbelerden kaynaklandığını gözlemler (bkz. yukarıdaki 54. paragraf). Dolayısıyla, kazayla oluşmuş olmaları muhtemel değildir. Dolayısıyla, Hükümetçe açıklanmayan bu darp izlerinin, yetkililerin sorumlu olduğu bir kötü muamele türü olarak görülmesi gerekmektedir.

195. Belli bir kötü muamele türünün işkence olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını belirlerken, 3. maddede ifade bulan, bu mefhumla, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele arasındaki fark, nazarı itibara alınmalıdır. Buradaki maksat, daha önceki davalarda not edildiği üzere, AİHS'nin, bu ayırım ile, çok ciddi ve zalim bir ıstıraba sebebiyet veren kasıtlı insanlık dışı muameleyle ayrı bir olumsuz damga vurması gerektiği idi (bkz. yukarıda anılan *İrlanda – İngiltere*, ss.66-67, § 167). Muamelenin vahametine ek olarak, Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalim, İnsanlık Dışı ve Küçük Düşürücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme'de kabul edildiği üzere, 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren, işkenceyi, diğerlerinin yanı sıra, bilgi almak, cezayla tehdit etmek ve korkutmak amacıyla kasıtlı olarak büyük acı ve sıkıntı verilmesi şeklinde tanımlayan ve bu açıdan maksadı olan bir ilke de bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. maddesi; bkz. yukarıda anılan *Salman*, § 114).

196. Necati Aydın'ın, kendisinden bilgi almak veya sendika faaliyetlerinden ötürü kendisini cezalandırmak için bu tür bir muameleyle maruz kaldığı yadsınamazsa da, AİHM, bu tür bir sonuca ulaşmak için yetersiz bulunduğu kanısındadır.

197. Ancak, kötü muamelenin niteliği ve derecesini göz önüne alarak, AİHM, bunun, AİHS'nin 3. maddesi kapsamında en azından insanlık dışı muameleyle ulaştığını tespit etmiştir.

198. Dolayısıyla, AİHM, başvuranın kocasının ölmeden önce maruz kaldığı muameleden ötürü, AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

199. Gözaltında olduğu süre boyunca başvuranın maruz kaldığını iddia ettiği muameleyle ilişkin olarak, AİHM, başvuranın kendi iddialarından başka, şikayetini destekleyecek hiçbir kanıt olmadığını gözlemler. Dolayısıyla, AİHM, bu bağlamda, herhangi bir sonuca ulaşamamıştır.

V. AİHS'NİN 11. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

200. Başvuran, kocasının sendika faaliyetleri sebebiyle öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Hem kendisi hem de kocası yargılanmış ve PKK'ya mensubiyete ilişkin suçlardan beraat etmişlerdir. Beraatlarını takiben, yetkililer, ikisinin de bölgeden çıkarılmasına çalışmıştır. Bu ise, Sağlık Sendikası'nın lideri olarak Necati'nin işinde aksamaya neden olmuştur.

201. Başvuran, bir kimsenin, sendika faaliyetleri nedeniyle Devlet yetkilileri tarafından kanun dışı şiddet görme riski taşıyan kişiler kategorisine girdiği durumda, 2. ve 11. madde kapsamındaki konuların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. AİHM'nin, AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine dair hüküm vermesini talep etmiştir; AİHS'nin 11. maddesi şöyledir:

“1. Herkes asayiş bozmayan toplantılar yapmak, demek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin

önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.”

202. Hükümet, başvuran ve kocasının katıldığı sendika faaliyetlerinin yetkililerini alacak edecek bir konu teşkil etmediğini ve yalnızca PKK’yla olduğu iddia edilen bağlantılarına dair haklarında soruşturma yapıldığını ifade etmiştir.

203. AİHM, bu şikayetlerin, 2. madde kapsamında dikkate alınan olgulardan kaynaklandığını not eder. 2. madde kapsamında vardığı sonuçların ışığında, (bkz. yukarıdaki 161. ve 186. paragraflar), AİHM, bu şikayetleri ayrı ayrı incelemenin gerekli olduğu kanısında değildir.

VI. AİHS’NİN 13. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

204. Başvuran, kocasının öldürülmesine yönelik soruşturmadaki temel noksanlıkların AİHS’nin 13. maddesinin de ihlaline yol açtığını ifade etmiştir. 13. madde şöyledir:

“Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kişiler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.”

205. Hükümet, etkili iç hukuk yollarının başvurana açık olduğunu ancak kendisinin bundan faydalanmayı seçtiğini yeniden teyit etmiştir. Ayrıca, kocasının kaçırılması ve öldürülmesine ilişkin soruşturma halen devam etmekteydi.

206. AİHM, AİHS’nin 13. maddesinin, yerel hukuki düzende her ne şekilde teminat altına alınırsa alınsın, AİHS hak ve özgürlüklerinin özünü uygulamak amacıyla, ulusal düzeyde bir hukuk yolunun sağladığını tekrarlar. Sözleşmeciler Devletlere bu madde kapsamındaki AİHS yükümlülüklerine uyma hususunda belli bir takdir yetkisi verilmesine rağmen, şu halde 13. maddenin etkisi, AİHS kapsamında “savunulabilir bir şikayetin” konusuna eğilecek hukuk yolunun sağlanmasını gerekli kılmak ve uygun tazmini temin etmektir. 13. madde bağlamındaki yükümlülüğün kapsamı, başvuranın AİHS çerçevesinde yaptığı şikayetin niteliğine bağlıdır. Ancak, 13. maddenin gerekli kıldığı tazminin hem uygulamada hem de hukuki açıdan “etkili” olması ve özellikle, hayata geçirilmesinin, sorumlu Devlet yetkililerinin hareketleri ve ihmalleri ile haksız bir biçimde engellenmemesi gereklidir (bkz. *Aksoy – Türkiye*, 18 Aralık 1996 kararı, *Raporlar* 1996-VI, s. 2286, § 95, *Aydın – Türkiye*, 25 Eylül 1997 kararı, *Raporlar* 1997-VI, ss. 1895-96, § 103, ve yukarıda anılan *Kaya*, ss. 329-30, § 106).

207. Yaşam hakkının temel ehemmiyetinin ışığında, 13. madde, uygun olduğu hallerde tazminat ödenmesine ek olarak, yaşam hakkının elden alınmasından sorumlu olanların belirlenmesi ve cezalandırılmasını sağlayacak kapsamlı ve etkili bir soruşturma yapılmasını ve müştekinin soruşturma işlemlerine etkili erişimini gerekli kılar (bkz. yukarıda anılan *Kaya*, ss. 330-31, § 107).

208. Bu davada sunulan kanıtlar temelinde, AİHM, sorumlu Devlet’in AİHS’nin 2. ve 3. maddeleri kapsamında başvuranın kocasının ölümünden ve ayrıca ölümüne değin maruz kaldığı insanlık dışı muameleden sorumlu olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla, başvuranın şikayeti bu

bağlamda 13. maddenin maksadı itibarıyla “savunulabilir” niteliğe sahiptir (bkz. yukarıda anılan *Salman*, § 122 ve orada anılan diğer kararlar).

209. Dolayısıyla, yetkililerin, başvuranın kocasının ölümüne ve maruz kaldığı insanlık dışı muameleyle ilişkin koşullara yönelik etkili soruşturma yapma yükümlülüğü bulunmaktaydı. Yukarıda ortaya konulan nedenlerden ötürü (bkz 164’ten 186’ya kadar olan paragraflar), 13. madde bağlamında hiçbir etkili cezai soruşturma yapıldığı düşünülemez; ki bu maddenin gerektirdikleri, 2. madde ile şart koşulan soruşturma yükümlülüğünün kapsamından daha geniş olabilir (bkz. yukarıda anılan *Kaya*, ss. 330-31, § 107). Dolayısıyla AİHM, başvurana, insanlık dışı muamele ve kocasının ölümüne ilişkin olarak etkili hukuk yolu sağlanmamıştır ve böylelikle, tazminat talebi de dahil olmak üzere, ulaşabileceği diğer hukuk yollarına da ulaşması engellenmiştir.

210. Sonuç olarak, AİHS’nin 13. maddesi ihlal edilmiştir.

VII. VII. YETKİLİLERİN AİHS’NİN 2., 3. VE 13. MADDELERİNİ İHLAL ET-İDDİASI

211. Başvuran, AİHS’nin 2. maddesine dayanarak, şüphenin özellikle güvenlik güçleri ve kanunu uygulayan memurlara yönelik olduğu, yaşam hakkı ihlallerinin soruşturulmamasının, Türkiye’de sisteme özgü ve sistematik olduğunun belirlenmesi için sağlam ve çeşitli kanıtların bulunduğunu öne sürmüştür. Bu, özellikle, Komisyon ve AİHM’nin, Türkiye’deki ulusal yetkililerin etkili soruşturma yapmadığına hükmettiği çok sayıda davada kanıtlanmıştır.

212. AİHS’nin 3. maddesine atıfta bulunarak, başvuran ayrıca, Türkiye’de işkencenin bir uygulama olduğunu ve Türk yetkililerin halen etkili soruşturma yapmadığını ve işkence yapanların adalet huzuruna çıkarılmasını sağlamayarak işkenceyle mücadeleye karşı ciddi bir adım atmadıklarını ileri sürmüştür. Bu iddialarını desteklemek için, başvuran, Komisyon ve AİHM’nin tespitlerine ve Avrupa İşkence ile İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi dahil olmak üzere, birkaç uluslararası organa atıfta bulunmuştur.

213. Son olarak, AİHS’nin 13. maddesine dayanarak, başvuran, özellikle kendi durumunda olmak üzere, güvenlik görevlilerinin öldürmelerine ilişkin olarak yetersiz bir hukuk yolu uygulamasının bulunduğundan şikayetçi olmuştur.

214. 2., 3. ve 13. madde kapsamındaki tespitlerini göz önüne alarak, AİHM, bu davada tespit edilen noksanlıkların, yetkililerce benimsenmiş olan uygulamaların bir parçası olup olmadığının belirlenmesini gerekli görmemektedir.

VIII. VIII. AİHS’NİN 2. ve 13. MADDELERİ BAĞLAMINDA 14. MADDENİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

215. Başvuran, kocasının AİHS’nin 2. ve 13. maddeleri bağlamındaki haklarının 14. madde ile bağlantılı olarak, etnik kökeni nedeniyle ihlal edildiğini öne sürmüştür. 14. madde şöyledir:

“Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.”

216. Başvuran, özellikle, Kürt kökenli bir insan olarak kocasının, Kürt kökenli olmayan bir insana oranla, yaşam hakkından daha az yararlandığını öne sürmüştür.

217. Hükümet, Kürt kökenli Türk vatandaşlara farklı muamele yapıldığına kati olarak itiraz etmiştir. Tüm vatandaşların eşitliği, köken, ırk, din veya inanca bakılmaksızın, hem kanunen hem de uygulamada geçerlidir.

218. AİHM, AİHS'nin 2. ve 13. maddelerinin ihlaline dair tespitlerini not eder ve AİHS'nin 14. maddesiyle bağlantılı olan bu şikayetlerin incelenmesinin gerekli olduğu kanısında değildir.

IX. IX. AİHS'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

219. AİHS'nin 41. maddesi şöyledir:

“Mahkeme işbu Sözleşme ve protokollarının ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafın iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören tarafın tatminine hükmeder.”

A. A. Maddi Tazminat

220. Başvuran, kocasının kazancına ilişkin tahmini kayıpla ilgili olarak 65.408.80 Sterlin talep etmiştir. O tarihte Türkiye'deki ortalama ömrü göz önüne alarak, aktüaryel tabloya göre yapılan hesaplamalar yukarıdaki tutarın elde edilmesiyle sonuçlanmıştır.

221. Hükümet başvuran tarafından yapılan talep hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır.

222. Başvuranın gelir kaybına ilişkin olarak, AİHM'nin içtihadı, başvuranın öne sürdüğü zararlar AİHS ihlali arasında açık bir sebep-sonuç bağlantısı olmasının gerektiğini ve bunun, uygun olan davalarda, gelir kaybına ilişkin olarak tazminatı da kapsayabileceğini belirlemiştir (bkz. diğerlerinin yanı sıra, *Barbéra, Messegue ve Jabardo – İspanya* (50. madde, 13 Haziran 1994 kararı, Seri A no. 285-C, ss. 57-58, §§ 16-20 ve *Çakıcı – Türkiye* [BD], no. 23657/94, § 127, AİHM 1999-IV). AİHM (bkz. yukarıdaki 161. paragraf) yetkililerin, başvuranın kocasının öldürülmesine ilişkin olarak AİHS'nin 2. maddesi uyarınca sorumlu olduğunu tespit etmiştir. Bu koşullarda, 2. maddenin ihlaliyle, başvuranın, kocası tarafından sağlanan maddi desteği kaybetmesi arasında doğrudan bir sebep-sonuç bağlantısı bulunmaktaydı.

223. Yukarıda anlatılanlar ışığında, AİHM, eşitlik temelinde yaptığı değerlendirme sonucunda, başvurana 30.000 Euro tazminat ödenmesine karar vermiştir.

B. Manevi Tazminat

224. Başvuran, ölen kocasına yönelik ihlallerin tümüne ilişkin olarak, dul eşi olarak kendisi ve ayrıca çocukları için, kendisi tarafından kullanılmak üzere, 80.000 Sterlin talep etmiştir. Başvuran ayrıca, gözaltındayken maruz kaldığını iddia ettiği kötü muamele, yetersiz soruşturma ve iç hukuk yollarının bulunmaması nedeniyle 25.000 Sterlin talep etmiştir.

225. Hükmet bu taleplerle ilgili görüş bildirmemiştir.

226. AİHM, yetkililerin başvuranın kocasının ölümünden sorumlu olduğunu ve ayrıca ölümünden önce maruz kaldığı insanlık dışı muameleden sorumlu olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca bu bağlamda 2. ve 3. maddenin ihlaline ek olarak, AİHS'nin 2. maddesindeki usuli yükümlülüğe aykırı olarak ve AİHS'nin 13. maddesini ihlal etmek suretiyle, yetkililerin etkili bir soruşturma yürütmediğini ve bu ihlallere ilişkin olarak bir hukuk yolu sağlamadığını tespit etmiştir. Bu koşullarda, benzer davalarda verdiği tazminat hükümlerini göz önüne alarak, eşitlik temelinde yaptığı değerlendirme sonucunda, ölen eşinin varisleri için başvurana, 21.000 Euro manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir.

227. Ayrıca, 13. madde ihlaline ilişkin olarak, maruz kaldığı zarardan ötürü, başvurana, 3.500 Euro manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir. Başvuranın, gözaltındayken kötü muameleye uğradığı iddiasına ilişkin olarak AİHM, bu bağlamda AİHS'nin herhangi bir 3. madde ihlali tespit etmediği not eder (bkz. yukarıdaki 199. paragraf). Dolayısıyla bu başlık altında herhangi bir tazminat ödenemez.

228. Son olarak, AİHM, yukarıdaki tutarların ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden İsviçre frankına çevrilmesine karar vermiştir.

C. Mahkeme Masrafları

229. Başvuran, başvurunun yapılması sürecinde tahakkuk eden ücretler ve masraflar için 17.926.25 Sterlin talep etmiştir. Bu tutar, Strazburg ve Ankara'daki duruşmalara katılmaya ilişkin ücretler ve masrafları kapsamaktadır. Başvuranın iddiaları şunlardan ibarettir:

- (a) İngiltere'de çalışan avukatlarının ücreti için 4.830 Sterlin;
- (b) Türkiye'de çalışan avukatlarının ücretleri için 7.380 Sterlin
- (c) İngiltere'de çalışan avukatlarının idari masrafları için 940.50 Sterlin;
- (d) Türkiye'de çalışan avukatlarının idari masrafları için 704 Sterlin; ve
- (e) Kürt İnsan Hakları Projesi (KHRP)'nin idari ve çeviri masrafları için 4.071.75 Sterlin.

230. Hükümet, bu taleplerle ilgili olarak herhangi bir görüş bildirmemiştir.

231. Elindeki bilgi temelinde yaptığı değerlendirme sonucunda, AİHM, mahkeme masraflarına ilişkin olarak, her türlü vergi dahil olmak üzere, başvuranın belirlediği şekilde İngiltere'deki temsilcilerinin banka hesaplarına yatırılmak üzere 20.000 Euro ödenmesine karar vermiştir.

D. Gecikme faizi

232. AİHM, gecikme faizi olarak Avrupa Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz oranına üç puan eklemek suretiyle elde edilecek oranın benimsenmesine karar vermiştir.

YUKARIDAKİ GEREKÇELERE DAYANARAK AİHM OYBİRLİĞİYLE,

1. 1. Hükümet'in ön itirazının reddine;
2. 2. Sorumlu Devlet'in, AİHS'nin 38. maddesinde yer alan, olguları belirlemelerinde Komisyon ve AİHM'ye gerekli tüm olanakları sağlama yükümlülüğünü yerine getirmediğine;

3. 3. Hükümet'in, AİHS'nin 2. maddesini ihlal ederek başvuranın kocasının ölümünden sorumlu olduğuna;
4. 4. Sorumlu Devlet'in yetkililerinin, başvuranın kocasının ölümünün koşullarına yönelik etkili soruşturma yürütmemesine ilişkin olarak AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine;
5. 5. başvuranın kocasının ölümünden önce maruz kaldığı muameleye ilişkin olarak AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine;
6. 6. başvuranın gözaltındayken maruz kaldığı iddia edilen muameleye ilişkin olarak AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine;
7. 7. AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesinin gerekli olmadığına;
8. 8. AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine;
9. 9. yetkililerin AİHS'nin 2., 3., ve 13. maddelerini ihlal edecek bir davranışı olup olmadığının belirlenmesinin gerekli olmadığına;
10. 10. AİHS'nin 2. ve 13. maddeleriyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesinin gerekli olmadığına;
11. 11. (a) Sorumlu Devlet'in başvurana, AİHS'nin 44 § 2. maddesi uyarınca kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, her türlü vergi dahil olmak üzere, ödeme tarihindeki kur üzerinden İsviçre frankına çevrilmek üzere, 30.000 Euro (otuz bin Euro) maddi tazminat ödemesine;
- (b) Sorumlu Devlet'in, başvurana, aynı üç aylık süre içinde, ödeme tarihindeki kur üzerinden İsviçre frankına çevrilmek üzere
 - (i) merhum kocasının varisleri için 21.000 Euro (yirmi bir bin Euro) manevi tazminat
 - (ii) başvurana 3.500 Euro (üç bin beş yüz Euro) manevi tazminat; ve
 - (iii) yukarıdaki tutarlara uygulanabilecek her türlü vergiyi ödemesine;
- (c) Sorumlu Devlet'in başvurana, aynı üç aylık süre içinde, kendisinin İngiltere'de belirlediği banka hesabına yatırılmak üzere, her türlü katma değer vergisi ile birlikte, ödeme tarihindeki kur üzerinden Sterlin'e çevrilerek mahkeme masrafları için, 20.000 Euro (yirmi bin Euro) ödemesine;
- (d) üç aylık sürenin aşılmasından ödeme gününe kadar geçen süre için Avrupa Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz oranına üç puan eklemek suretiyle elde edilecek oranın gecikme faizi olarak uygulanmasına;

12. 12. başvuranın adil tazmine ilişkin talebinin kalan kısmının reddine

KARAR VERMİŞTİR.

İngilizce olarak hazırlanmış ve 24 Mayıs 2005 tarihinde Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77 §§
2. ve 3. maddeleri uyarınca yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

S. DOLLE
Sekreter

J.-P. COSTA
Başkan